

૨૬૨૨

રી પ ન મ્યુ ઝી ક કલ બ

તરકથી

કરવામાં આવેલા મેલાવડામાં ખાસ જવાયલાં

ગાયણો.

ઈશ્વર સ્તુતી.

ભૈરવી—બહેત.

રીતી નીતી પગલે ચાલી ઇનશાન,
પવીત્ર મન રાખી ભલો ભગવાન.—રીતી.
નમી ગાયો સર્વે દાતારનાં વખાન,
મીઠ્યા જગતી સમજો માયા આક સમાન.—રીતી.
ઉત્તમ તેનાં કામો કરામત અપાર,
જીવજંત પશુ માનવી તેનેજ આધાર.—રીતી.
કપટી ભુડાં ભલાંને તેનીજ ચારી,
કરનાર તેજ રક્ષણ છે બલ અપારી.—રીતી.
લઈ આદ આછીએ મદદ કીરતાર,
બર આવે આજ મુરાદ પાર ઉતાર.—રીતી.

MASSA SENT A JELLYGRAM.

Here Jim and Joe come listen now here Rosa Pete and Dinah

I've got some news to raise your hair and take it out of curl
I'll tell you there's a Jellygram just come to Carolina,

And welcome words are in it to for every boy and girl.

We saw the Massa married for we all stood round the altar,

That very day he went away to Paris and to Rome;

He seen the tower of London and the rock of Gibraltar,

And now he has sent a Jellygram to say he's coming Home.

CHORUS.

Massa sent a Jellygram O. I. O.
 Massa sent a Jellygram O. I. E.
 Massa sent a Jellygram all the way from Rome,
 Massa sent a Jellygram to say he's coming Home.
 Hurry up tumble up bring along the Banjo,
 Massa been to London to Paris and to Rome ;
 Come along bring along all the gals you can Joe,
 Massa sent a Jellygram to say he's coming Home.

II.

There's five and twenty fiddler fellows coming from the city,
 To give the Massa welcome from his happy honeymoon ;
 If we don't have a bully time oh won't it be a pity,
 The place will run with butter milk tomorrow afternoon.
 The boys will be dancing mad and Sallie, Sue and Polly,
 Will kill themselves a laughing they've nothing else to do ;
 And all the hungry niggars in the country will be jolly,
 And sit around a pumpkin pie as big as a canoe.

Chorus—Massa sent a Jellygram &c. &c.

III.

There's going to be a fancy ball a concert or a swary,
 A party in the drawing room and dancing in the barn ;
 There's not to be upon the place a face so sick or sorry,
 And every one's to loaf around but never care a darn.
 We going to have boat races and the prices will be dollars,
 And satin shoes and warming pans and fishing rods and pipes ;
 Old Dan's to have patent boots with frills and dandie collars,
 And Uncle Joe a pair of pants with red and yellar stripes.

Chorus—Massa sent a Jellygram &c. &c.

રેખતો.

અશમે જા'નાને દીલેજારકુ શેને ન દીઆ,
રાત ખીમારને ખીમારકુ શેને ન દીઆ.—અશમે.
યાદ દીલવાકે સનમ યાર તેરી આંખોને,
ખાગમે નરગેશે ખીમારકુ શેને ન દીઆ.—અશમે.
કબરમે જીનકુ શોલાનાથા શોલાઆ ઉનકુ,
પર મુજે ચરખે શેતમગારને શેને ન દીઆ.—અશમે.
આરજી દીલમે હવે અખ લાશ મેરી દફન કરે,
ધોરમે ચયનશે “બલહારકુ” શેને ન દીઆ.—અશમે.

સોહેની.

મગ ચલત કાન કર અટકી, મય દધ ખેચન જાત ખીંદ્રાખન
ઝટક છીન મટકી પટકી.—મગ.
નંદ ગાંઉકી સનદ યુજરીઆં, ઝટક છીન મટકી પટકી.—મગ.

જંજોટી—ગજલ.

શીર દો ખારા એશકકા દીલપે અસર પેદા હુવા,
ખાગમે તેરી મોહખતકા સજર પેદા હુવા.—શીર.
એશક જરી રાત દીન હમે ચસ્મ ગીરેઆંસે મેરે,
ઈશ કદર રાયા કે અશક્રોંકા ગોહર પેદા હુવા.—શીર.
દેખ કર યુલશનમે કહેતે જુલજુલે ઉસ માહસે,
કેઆ ચમનમે દુશરા રશકે કમર પેદા હુવા.—શીર.
જખમ આલે હો ગયે છીનછીલકે સારે જીમકે,
દરદ દીલ “રમજાનઅલી” શામોમહર પેદા હુવા.—શીર.

ખમાચ—દૃપદ.

ખંસી ધુનસે બજાય (ખે વાર.)
ખાજત શ્રી ખીંદ્રાખન ઉમદ યુમદ,
રયો સોગન ગરજત બાદલ પ્રમાન ખંસી.—ધુનસે.
રશ રશ ખરસે ગોપી દાંમની દમકે જયશે,
રતનાગર સાગર પરદુ'પે દોલું.—ધુનસે. •

BLOW ME UP AN APPLE TREE.

Excuse me friends if I appear,
A little strange and sad ;
The way that I've been treated is,
Enough to drive me mad.
Old Jones who keeps the fried fish stall,
Has got a servant maid ;
I'm sweet on her but upon my word,
She makes me feel afraid.

CHORUS.

For blow me up an apple tree chop me into bits,
Strike me on a match-box or knock me into fits ;
I've walked around a lamp-post I've walked around a pal,
But never would I walked around Old Jones's Gal.

II.

Her maiden name is Sarah Smith,
But people call her Sal ;
And lots of chaps go marching round,
Old Jones's servant Gal.
I've tried to get fried fish on strop,
But found it was no use ;
For when I said she was a Duak,
She said I was a Goose.

Chorus—For blow me up &c. &c.

III.

I went last night to Jones's place,
I said I'd lost my heart
She threw a plate right in my face,
And told me to depart.
I thought that she was coddling me,

And told her I should stop ;
She lift up her lovely foot and
Kicked me out of the Shop.

Chorus.—Blow me up &c. &c.

IV.

I spend my weekly wages there,
In ha' penny bits of fish ;
Although it is not always quite,
As sweet as I could wish.
And as I eat and gazed on her,
My eyes with rapture roll ;
I'd like to eat her bones and all,
She's such a pretty soul.

Chorus.—Blow me up &c. &c.

કાફી—કુમરી.

બેક નજર મારા મન બથ કર—લીનારી, આલી
સાવલીયાને, જોરાજોરી બાત ચલત, બંસીયાં બળઈ.—નેક.
નીંદ્રા ન આવે સખી દીન રથન સગરી,
અબ માયે ખીરહ સતાવે, ઇતની અરજ સનદ પીયાકી.—નેક.

ખમાય—ચતરંગ.

સોંચ સુરત ચતરંગ બનાંએ, જ્યાન ધ્યાન સુર સુધ,
મત ગત સુ, તબ સોંચે ગુણીઅનકો સુનાએ.—સોંચ.
હારેમાનું ચલાલી ચલોમ ચલાલી,
ક્રીતાના તોમ તનન દ્રેના તદરદાની.—સોંચ.

વાધેશ્વરી કાહાનશે—ધૃપદ.

પીયા પીયા કર રહે રે સુંદર બેઠી મંદીર મધ,
કલ ન પડત અખ ધડી પલ છન.—પીયા.
બોત દીનન પીએ—મીલનો ભયો હયે,
આનંદ ભયો એરે તન તન તન.—પીયા.

ભૈરવી—ગજલ.

સુખ સંસાર નારી સમાન, બીજું નથી ખરે, રૂડી સ્ત્રી જેને જરે, (ડે)
બોજ જગની આરામ માન, સર્વે મેળવી ફરે, રૂડી સ્ત્રી જેને જરે. (ડે)—સુખ.
મીત્ર સગા સુખના સહુ, તજશે આકૃત જોષ, કરશે તમ બદગોષ,
સત્ય વળગી રહેશે બહુ, નારી દુઃખ સાગરે, તે તમ જાણજો ખરે—સુખ.

પતી સુખી તેજ ખરે—મલે પાકબદ નાર,

પત્રીત્ર ડોલ ધર્મનો—પાલી રહે વફાદાર.—બીજું નથી.

નર તે કમનશીખ ખરે, જેને સ્ત્રી મલે જુરી, છે વ્યર્થ જીવંતી ખરી,
વહે દીલે ગમનો ઝરે, તે સદા દુઃખી કરે, આખર જુરી મરે.—સુખ.

નાર ખરી તેજ ગણાય—દયાનત રાખે પાક,

બદ કર્મોથી ડરી હમેશ—રાખે ધણીનો ધાક.—બીજું નથી.

ખરે સુખી તેજ છે જવાન, જે પાંખે રૂડી નાર, સુખે દુઃખે ભોગવે ખ્યાર,
કહે “નાશિર” જગદરમ્યાન, સ્ત્રીએ શ્રેષ્ઠ ખરે, રૂડી સ્ત્રી જેને જરે (ડે)—સુખ.

ખમાચ—પદ.

તુમ ડોણુ હો મીયાં કાંહાંકે હો

આએ કાંહાંશે કાંહાં જાવોગે

એ ટુક બાત હમે બતલાદો

કીસને બેજા કેઆ હયે કામ જો

એ નધ નગરીઆં ઝાંખે હો.—તુમ.

તુમ આતેહીજી તુરત રીતે હો
 ઝ્યા લાએથે સો ખુવા ગયા
 ક્રીસે સોંચમે હો ઝ્યું ભુલ ગયે
 મુહસે તો કછુ ખોલો ભાધ
 આંખે ખોલો ક્યું ઢાંકે હો.—તુમ.
 તુમ હીંનદુ હો યા મુશલમીન
 દુન્યાદાર હો યા ક્રીર નીદાન
 હયાં દેખો ધધર ક્રીધર હયે ધ્યાન
 મુહસે તો કછુ ખોલો ભાધ
 ખેપારી હો યા સીપાહી હો
 સીધે હો યા બાંકે હો.—તુમ.
 ધમ નગરીમેખી યાંહી રહે
 “મોજ” પીયાકા સુખ દેખો
 પળુ ડરતે રહયો યાદ રખો
 એશી કરની નહીં કરના
 નહીં હયાં કે રહે ન વાંહાં કે રહે.—તુમ.

BHOMPAS.

When I first come down from Paris,
 I did live in Luster Square ;
 Taking apartments oh so charming,
 On the top of all the stair.
 In the next room was a lady,
 On the piano she could play ;
 Music so charming oh so lovely,
 As she play so all the day.

CHORUS.

Tra, la, la, la, Tra, la, la, la,
 Tra, la, la, la, Tra, la, la, la,
 Bhompas Bhompas,
 She could play so very grandly Bhompas.

II.

Then I say Bonjou Madam,
 Madam say to me goods day ;
 Then I ask Madam permission,
 If she could let me hear her play.
 Then I say Madam come sit beside me,
 My heart beat like anything ;
 Music so charming oh so lovely,
 Every time she go to sing.

Chorus.—Tra, la, la, &c. &c.

III.

She play so grand she play so lovely,
 I feel that I could cry ;
 Then I take her lovely hand,
 And say Madam love me I shall die.
 Then I kissed her little finger,
 While I kneel upon the floor ;
 While I wear my pesson tender,
 One man walked inside the door.

Chorus.—Tra, la, la, &c. &c.

IV.

Then she scratched my head all over,
 Then she come and blow my nose ;
 Then she catched me by my collar,
 Then she catched me by my clothes.
 Then I say Madam give me pardon,
 She shakes me so so she swear ;
 Then she catched my by my collar,
 And flung me down the stairs.

Chorus.—Tra, la, la, &c. &c.

નુ ગા ર !

ઈંચળ ઉપરથી

દેશી સોખને અનુસરતા શ્રેશ્ઠ
સહીત ઉપજાવી કાઢેલો

ગાયણુ યુક્ત નાટક ર અંકી,

ખનાવનાર

અહમનજી નવરોજી કાખરાજી,

“ ખુશરો અને પરીચેહરે,” “ ફરાંમઝી,” “ કાચા કાનની
ખરાબી ” ઇત્યાદિ નાટકોના કર્તા.

મુખ્યધી :

ધી રિપોર્ટસ પ્રેસમાં છાપ્યું છે.

નંબર ૨૫, પારસી બજાર સ્ટ્રોટ, કોટ.

૧૮૮૬.

આ ચોપડી સને ૧૮૪૭ ના કાયદા પ્રમાણે રેજીસ્ટર કરેલી છે, માટે
એના બનાવનારની રજા અથવા મંજૂરીઆત વના આ
નાટક કોઈએ છાપવો યા ફરીને બજા
બતાવવો નહીં.

દી બા ચો.

—

શોકીન સજ્જનો સાથે નિતીમાન વારતાઓ અને નાટકો ભારક્રોધે વરસમાં એકાદ બે વાર જાહેર મેલાપ કરવાને અમોને જે માન છે, તેને દરમ્યાન આ એક નવા નાટકથી અમારાં વાંચનારાંઓ જાહેરની તેજ મજકુર પીછાંણુ આગલ વધારવાને આ તકે અમોને ખુશી ઉપજે છે. નાટકગુરુ શેક્ષપીયરના કર્ણારસ શ્રેષ્ઠ સંસારી બેલ “આંથેલો” ઉપરથી રચેલો અમારો સૌથી છેલ્લો નાટક ચોપડી રૂપે પ્રગટ કરેલો તેમજ તખ્તા ઉપર રજુ થયેલો શોકીન પ્રજનો એવો મનમાનતો આવકાર અને આશરો પાંચો છે, કે તેજ અમોને અમારી કુરસદના વખતના એ ‘લેખર આવ લવ’ માં વિશ્વાસથી આગલ વધવાને એક જોઈતી જમીનગીરી પુરી પાડે છે. એ જમીનગીરી અમને અમારા વિશ્વાસમાં વળી વધારે ઓસ્તવાર અને કામમાં વધારે પગભર એટલા કાળે બનાવે છે, કે અમારા અદના નાટકો આસેપાસેની કશી પણ જાહેર ચીકાસદાર સીફારસો વના નાટકના શોકીનોની પ્રસંસા પામ્યા છે. અમારા આગલા ત્રણે નાટકોની સીફારસમાં અતરેનાં કોઈખી વર્તમાન પત્રે કદી એકપણ લીટી લખેલી અમારાં જાણ્યામાં આવી નથી, અને તેમ છતાં આખરુદાર કુટુંબોનું તે નાટકો જોવા (અને વાંચવા) નીરંતર જે બેચાંણુ થતું અમોએ સંતોશ સાથે જોયું છે, તે અમોને અમારી એ નખલી કોશેશો માટે મગરુખ થવાને એક માંક્ર થઈ શકે એવું કારણુ આપે છે, અને એ કોશેશોને વખતનુ વધારા સાથે વધુ ક્રોધમંદ બનાવવાને નવું લોહી ને જોઈતું ઉત્તેજન પુરું પાડે છે.

“જુગાર”ના આ મારો નવો નાટક એક નવું આખું સંસારી ચિત્ર છે. તે અમોએ અંગ્રેજી “The Gamester” નામના એક અતી કર્ણારસ નાટક ઉપરથી ઉપજાવી કાઢેલો છે, ને તેને અમારા આગલા નાટકો પેરે અસલી ઇરાંની લેખાસમાં રજુ કરી લગભગ સઘલી દશી કોમોને ઉઘોગી થઈ પડે એવો બનાવવાને અમોએ કાલજ કરી છે.

B

ફીરોઝ નામનો એક કુત્રવાંન જવાંન-નાટકનો નાયક-કાઉસ નામના એક પુરાની સંગતમાં ફૂંસી પડી દેખીતી આંખના અંધાપાએ પોતાનાં નાહનાં પણ નીરદાર કુટુંબની ખોહારી કરેછે તેમની શરૂ થઇ ચુકેલી કંગાલીયત અને વીલાપ ઉપર અમારા આ નવા નાટકનો પરદો ઉઘાય છે. ફીરોઝ પોતે ખોહાર થાયછે અને પસ્તાય છે તે અમારા નાટકની શરૂઆત છે, તોપણ એ પુરા લખના સેવટ સુધી પોતાની ઘણી મરજી છતાં તે પીછો છોડી શકતો નથી, ને તેની પાકળદ બેહેન ને માનીતી મોહારદાર વગેરેની પ્યારભર સમજાવતો થર તે અમલ કરી શકતો નથી તે અમોએ જુગારનાં લખનાં એક અનીવારય પરીણામ તરીકે અસરકારક રીતે બતાવી આપવાને મેહનત કરીછે, ને અમો તેમાં કેટલી હદ સુધી ફાવ્યા છીએ તે જોઇ વલવાનું કામ અમારા સુસ વાંચનારાંઓ ને નિષ્કપટ નુકતેચીનીઓનું છે.

ફીરોઝ જુગારમાં છેલ્લે એટલી હદસુધી ખોહાર થાયછે કે અંતે રસ્તે રસ્તે ભીખ માંગવાનો નામોશીએ પોહોંચે છે, અને જુગારના લખનું એ સેવટ બતાવામાં અમોએ કશી ખાણ સહરાગત કરેલી અમો માંની શકતા નથી. હયાં ફીરોઝનાં કુખની હદ વલેછે તેમજ તેની એ કુચાલનીબી હદ આવેછે, અને તે પછી સુધરે છે ને છેલ્લે સુખી થાય છે તે ઉપર અમોએ પરદો પાછો ઉતારીચો છે. એમ કરતાં અમો અસલ ઇંગ્રેજ નાટકથી ઘણા વેગલા ગયા છીએ. તેમાં નાટકનો નાયક આપઘાતનાં પાપથી પોતાના એ અંધાપાનું સેવટ આણે છે, પણ અમોએ તેથી ઉત્તરું તેને જીવતો રાખી સુધરેલો બનાવાની કોશિશ કરીછે, અને અમારે આશા રાખવાની છે કે તેમ કરતાં એ મુલ નાટકની અસલ ખુબીને કોઇ રીતે અમોએ કમી થવા દીધી નથી.

ચોકસ સમજાને લીધે આ નાટક અમોએ ગાંધ કરતાં વધારે પલ (ગાયણુ યુક્ત) કરવાને અગત જોઇછે, જોકે આપેરાઓના અમો હીમાયતી નથી. એમ થવાથી એક ગાયણુ યુક્ત નાટક તૈયાર કરવાને આ અમારી પેહેલીજ કોશિશ થાયછે, માટે તે માંહે નજર આવતી ખામીઓ માટે ખાસ કરીને વાંચનારાંઓથી દરજુનર ચાહી લેવાની અમો જરૂર સમજીએ છીએ. અમોએ અમારાં ગાયણા સઘર્ષ મીઠી રાગણીઓમાં

ઉતારવાને અને સંભાલથી નેડવાને શ્રમ લીધાછે, અને તેથી આ નાટક ને અમારા આગલા નાટકો જેટલોજ મનપસંદ ઉતરશે તો તેજ અમારા એ શ્રમનો મનમાનતો બદલો મલેલો અમો સમજીશું.

આ નાટક અમોએ અગત કરીને અતરેની “રીપન મ્યુઝીક કલ્પ”ને ખાતર લખી તૈયાર કીધાછે. અમારા મીતર મી० ન. રૂ. વાચનાં માલેકપાણાં હેડલ આસરે પોતા સો જવાંન ગ્રહસ્થાની ગમત અને અભ્યાસને માટે આ કલ્પ આજ ઘણું થયું ચાલેછે, કે જેના સભાસદો દર દીવાલીને રમણ ટાંકણે ગાયણ અને નાટકની પોતાનાં કુટુંબોને એક રાત ખાશ ગમત પુરી પાડેછે. એ ગમતનાં અમારાં કાન્દીબુશનમાં ઘણું કરીને રમુજ ફાંસો અમો આપતા હતા, પણ આ વેત્તા એક વધારે ગંભીર નાટકથી તે ગમતની સંગીન પુરવાણી કરવાને અમને વધારે લાયક જણાયું છે, ને તેમ અમોએ કીધુંછે.

વલી એજ વખતે મી० વાચના એક ફીડલ ગાઈડ બાહર પાડવા તૈયાર થયાછે અને તે પોતાની ચોપડીમાં પણ એ અમારો નાટક નેડવાની ચોકસ હેતુઓથી પરવાણુગી માંગી છે, જે અમોએ ખુશી સાથે આપી છે.

છેલ્લે, ભુત ભમાડા ને દેવદાકણના વગર અરથના નાટકો કરતાં આવા બીજકુત્ર સાદા પણ તમામ સંસારી બનાવોના ચાનક આપનારા ખેત્રોની અમો દશી તખ્તા ઉપર આજના વારામાં જે ખરેખરી ખુટ નેઈએ છીએ, તે પુરનારા નાટકોમાં આ અમારો અદના નાટક એક નાહની જગ્યા રાખી શકશે એવી ઉમેદ સાથે આ અમારો લગાર લંબાણ થઈ ગયલો દીબાચો ખતમ કરવાની રજા ચાહીએ છીએ.

બા ૧૦ કાબરાજ,

બનાવનાર.

જુ ગા. ૨ !

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો.

સ્થલ—હોમાવરાંત.

[કીરોઝનું ઘેર. કાંઈક કંચાલ ધર સંસારી સામન
પડેલો નજરે આવેછે. પરીન કીરોઝની રાહ
જાતી વીલાપ કરેછે.]

“હૈતથે રંગ યેરંગી હરકો” —રાહ.

પરીન—કરી કરીમ^૧ તું કરમ^૨ મુજપે, દાદ લે અએ દાતાર !
કર કર^૩ કમકીસમતનો^૪ કમ, અએ કેરદેગાર^૫ ! —કરી.
દુઃખ નથી ગર^૬ જર ગયાનું જોર ને જીદંગી રહે,
સુખ મલે જો સૌ ભરથારનું, દુઃખ નથી લગાર ! —કરી.
લેખ લખેલો લખ જુગારનો, તજવ અએ તાજદાર^૭ !
સુખુધિ બધી બક્ષી કીરોઝને, સુધાર બક્ષનહાર^૮ ! —કરી.

(મેહેરીન દાખલ થાયછે.)

“કાએ રસે બાલમા મોરા” —રાહ.

મેહેરીન—જગશે તું કયાં તુલક ? —ખાતર બેવફા, અએ બેહેન દેલરૂબા.
જઈ પોઢી જા હવે તું, ગુજરી સારી રયન^૯ તો,
આવે નહીં તે હવે, ન કર જીપે જફા. —જગશે.

૧ ખુદ. ૨ મેહેરબાની. ૩ હાથ ; જુલમ. ૪ કુરબાગય ; કમનશીબ.

૫ ખુદ. ૬ અગર ; જો. ૭ ખુદ. ૮ ખુદ. ૯ રાત.

(સમજાવીને) તું બેહોશ ના કર, વાહાલી બેહોશ પરીન. રોજના ચાલુ ઉજાગરાથી તારી તેજદાર ચસમે ઝાંખી પડતી જાય છે, ન તે સુજીને લાલ થઈ આવી છે, વાસ્તે હવે તુંને ખાખ કરવાની ખરેખરી અગત છે. અરે રે, ફીરોઝ મારો પોતાનો મા જણ્યો ભાઈ થાય છે, અને તોપણ જો હુંજ તેને માટે ધિક્કાર ખતાઉં, તો તું તેની મોહોરદાર આવી સપુરીથી સઘલાં સંકટો સહન કરે એ તેને વાસ્તે ખરો ખુદાઈ આશીરવાદ છે. પણ જુગારના લખમાં તે પુરાને તેની ખખર અથવા કદરે ક્યાં છે ! હવાળાં અરધી રાત ગુજરી ગઈ છે, તોપણ તે પોતાના પાપો હમસરીકો સાથે એ બોહારીના છંદમાંથી પરવારીયો નથી, એટલે ઘર આવ્યો નથી, અને જેને પોતાની માખાપ વનાની બેહોશ અથવા મોહોરદારની પરવાહ નથી, તેવા બેકદર બેહ્યાને માટે જગોને હાય અફ્શોશ કરવો નામુનાસેબ અને નારવા છે.

“હવસકો હમને જાના હયે”—રાહ.

પરીન—કફ ના થા મેહરીન પ્યારી, ધીર ધર તું બેહોશ માહારી.
ખાખ કર તું અગર હોય થઈ બેસખર;
સુખથી જઈને તું બેલાસક ખાખ કર;
ખાવીંદ વન ઉંઘ છે અઝરી, ધીર ધર તું બેહોશ માહારી—કફ.
સુજ બેચેનીનો નથી—મને કશો ખી રોષ^૧;
તખીયતે ખાવીંદનો છે મને અફ્શોશ;
તજે જીંદગી તે જુગારી, ધીર ધર તું બેહોશ માહારી—કફ.

મેહરીન—ક્યાંથી તજે ? અરે અરે બેહોશ પરીન, મારા ભાઈ ફીરોઝ તુંને પરણીને સુખની એક પલ દેખાડી નથી, તે ખ્યાલથી હું દુઃખી છું. મારા મહરૂમ મુરખીજી તેને માટે જે

એસુમાર દાલત મુકી ગયા તેની આ કંગાલ ઝોરડો મને
દુઃખ ભરી યાદ આપે છે, ને તે સઘડું એ તારા ભરથાર
તે મારા ભાઈએ જીગારના ફીટકાર પામેલા લખમાં ખરચી
ખાધું તે મને નહીં તામોશ થાય એવો ગુસ્સો પેદા કરે છે.

પરીન—નહીં વાહાલી બેહેન મેહરીન, મને મારી ગરીબાઈનું
દુઃખ નથી. મને ગરીબાઈમાં એક ટુકડો રોટલી ખાવાને
મલે, અને જો મારા ભરથારનો મારા પર આહા રહે તો
ગરીબાઈને હું દુઃખ નહીં પણ સુખ અને અશીરવાદ
સમજશ. વાહી ગાડી નોકર નફર સૌ ગયું તો બરજાંહનમ
પણ મારો ભરથાર છે તેજ મારા હાથ પગ છે, ને હાથ પગ
છે તો હું કશાંથી મોહોતાજમંદ નથી.

મેહરીન—એણે મારા બાપની દાવતજ જીગારમાં લુટાવી દીધી
એમ નથી, પણ તું તારા બાપને ત્યાંથી જ એસુમાર લાવી
તેનીબી પછએ પછ એ જીરાએ ખરચી ખાધી!

પરીન—નહીં પ્યારી બેહેન, તું એ મારા વાહાલાને ગેરઇનશાક
કર નહીં. મારું જરીયાંણ સઘડું અનામત છે, ને તેબી
મારી મતા નહીં પણ મારા ઘણીની છે. તેનાં સુખ
આગલ એ જરીયાંણ શું ચીજ છે?

મેહરીન—મારો આખો વારસો એ જીરાને બસ પડેલો છે, ને
રખે તેનીબી તેણે ધુત્ર વાલી નાંખી હોય! તે હોય ને તું
તે ખરચવા કામ આવે તો મને કાંઈબી સધ્યારો થાય.

“દરશન ખીન અખ્યાં તરશ રહી”——રાહ.

પરીન— પછસો મને બેહેન નથી પ્યારો,
પછસાનો મને નથી સધ્યારો.—પછસો.
ભરથારનું સુખ—તેજ ખર્ચું સુખ,
તેજ મુજને સધ્યારો સારો—પછસો.

મેહરીન—અને તોબી બેહેન પૈસા પરજ બધી જગતો આધાર
છે. પૈસોજ જહાંનનું ગાડું છે. તારો ખાવીંદ ખોહાર

થાય છે તે પૈસાને ખાતર, અને તેને પેલો કાઉસ જોહાર કરવા બેઠો છે તેખી પૈસાનેજ ખાતર.

યરીન—(અચરતથી) શું કહેછ ! ભલો કાઉસ જે મારા કીરોઝનો ખેરખાહુ તેજ તેને જોહાર કરે ? કેમ બને !

મેહરીન—મારા વાહાલા ખુશરોને એ વીશે મજબુત શક છે. તે કાઉસને દોસ્તીના ઠગારા સાહચા હેઠલ કોઈ દુશમન તરીકે જુવે છે, ને તેને લગતી તેલકીકમાં છે.

યરીન—આજે શું તારા હાથની નેકામાં આરજુ ધરાવનાર તારો એ પ્યારો ખુશરો અહીં આવનાર છે ?

મેહરીન—હા બેહન તે એમ બોલતો હતો તો ખરો.

યરીન—(દુઃખથી) અને ત્યારે તે કાઉસને વીશે આપણને વેહેમમાં નાંખે છે ! અરે બદનશીબ, ત્યારે હવે વિશ્વાસ કયાં રહ્યો !

(ગાયછે.)

“જગમાં ગુમાવ્યો જન્મ જોણે”—રાહ.

જગમાં નહીં રહી સમાઈ કાંઈ વફાઈ,
ભીતર ભરી મેલ રાખે બાહર સફાઈ—જગમાં.
પેહેડી સાહચો સાધુનો જપે તપે માળા,
દખાવ કરી દયાનો કરે કરમ કાળાં ;
જોતાં જે જીવ જાણુ ગુણીનો જય કરમાઈ.—જગમાં.
આવી આ સંસાર સ્વસંસાર^૧ મેળાવે ધુળ,
દોજખનાં કામો કરી ખુદ ભવ ગુમાવે કુલ ;
હાથ ઘસે અંતે પાપો જીવ તે ખુબ પસ્તાઈ—જગમાં.

(બાબક આવેછે.)

મેહરીન—કોણ, બાબક !

યરીન—આવી મોડી રાત્રે !

બાબક—રાત બાનું ! રાત ક્યાં રહી ? સારી રાત તો ગુજરી ને હવે તો પાછલી રાત પુરી થતાં બામદાદ થવા આવી છે. પણ અરે અરેસાસ, આએ કેટલો ફરફાર ! (ગાયછે.)

“અચ્છી સુરત કયા કરે હમ” —રાહ.

તંગદસ્તીની^૧ જખરજસ્તી ભરી જોઈ જકા,
કેમ થાઉં, હું બાનુંઓ, વખત એવે બેવકા ? —તંગદસ્તી.
સુખી સમે સાથ રહી જાઉં ક્યાં સમે દીકટ ?
જગ સારી થુકી મુજબે, થાય મુજસે કકા. —તંગદસ્તી.
ક્યાં ગઈ તે જાહોજલાલી, ક્યાં તે પૈસો, દાર દમામ ?
ક્યાં ગયું તે સંધું, બાનું, ક્યાં ગયું તે થઈ સકા ? —તંગદસ્તી.

મેહરીન—નહી ભણા બાબક, તું નાહક એટલો દુઃખી ના થા. અમે તુને રજા આપી, પણ ઘણાં દુઃખ વચ્ચે રજા આપી છે. તારા જેવા વિશ્વાસુ અને વકાદાર નોકરોની જગતમાં ખરી ખુટ છે, અને તેથી તુંને અમારાં ઘેરથી દુર કરવાને અમે રાજ નથી, પણ લાચારી આગલ લાઈલાજ છીએ.

બાબક—અએ નોકરદાર બાનુંઓ, મારી મોસ્કીન સેવાને મને ખરતરક કરી ગેરઈનસાક કરો નહીં. બાનું મેહરીન, તમારા જીન્તગુજીન પેદરના મેહરબાની ભરેલા સાહ્યા હેઠલ હું નાંધલેથી મોટો થયોછું, અને તમાને અને તમારા બેરાદર ફીરોઝને તેજ બાપની બેસુમાર દોલત વચ્ચે રેલછેલ કરતાં મોટાં થતાં આએજ આજે બુદાપાથી આજેજ થયલી ચરમોએ સદા ખુશી વચ્ચે જોયલાં છે. ત્યારબાદ બાનું પરીન, તે જાહોજલાલીનો વખત બી આએજ આંખોએ હરખ સાથે જોયલો છે, કે જ્યારે તે મારા મરહુમ શેઠનું મકાંન તમ નેક બાનુંએ તમારાં પનોતાં પગલાંએ પવીત્ર કર્યું, અને મારા નાંધલા શેઠની મોહોરદાર બની તમોએ સંસારમાં જીવલાવ્યું. તે પછીના આજવેર થયલા ફરફારો

હજી મારી આંખમાં રમેછે. તમારા ખાવોંદ ફીરોઝની જુગારમાં ખોહારી, અને મેહેલ સરીખાં આરાસ્તે મકાંન-માંથો આં કંગાલ ધામમાં ગરીબાઈ વચ્ચે આવી વસવાનો ફરફાર તે સઘલું મેં આ બુઢાપામાં રહતી આંખો વચ્ચે જોયલુંછે. એ સઘલું મેં ખચું અએ બાનુંઆ, પણ તમેએ હવે મને રજા આપી તમારી મીઠી નજરોથી દુર કીધો તે હું નથી ખમી શકતો. તમે તરફના દરમાયાને હું લાયક હતો ત્યાં વેર મેં તે લીધો, ને મારા મોઢા શેઠ મરનાર મુરબ્બીજીને હાથે પણ મેં પુરતું લીધુંછે, વાસ્તે હવે મને ફક્ત તમારી વગર પૈસાની ખાતરદારી કરીને સંતોષથી મરવાનીજ ઉમેદ છે, ; તે ઉપરાંત જો તમે હું ગરીબને માન આપો તો હાલ મારા પાસ જે પાંચ પૈસા છે તે તમારાજ છે, ને તમારા તરીકે તે જો તમે લઈ આવા ખતંગ વખતે વાપડશો તો હું બેવડા સંતોષનાં સુખથી મરશ.

“કલથે તું બેકલ હો ચાર” —રાહ.

પંરીન—દાસ્ત તુંપે આફરીનો આફરીન હજાર છે,
ગજવે ગરીબ છે છતે તું કેવો નેક કેરદાર છે!—દાસ્ત.
જોઈ તારો દીલદારી અમ તરફ અએ નેક નર,
આપવા ચારી દુલ્લાં દીલથી પૈસાની તૈયાર છે!—દાસ્ત.

બાબક—અએ નેકખાંહ બાનું, તારી એટલી આફરીનને હું લાયક નથી. હું તારો કમીનો નોકર છું. આ પણ સાંમેથી મારા શેઠનો ખેરખાહ કાઉસ આવેછે. એ રફીકથી આપણને ફીરોઝ શેઠ ક્યાં છે તેની ખબર મલશે. (કાઉસ આવે છે.)

કાઉસ—બાનુંઆ તમારો તાબેદારી ભરેલો સેવક. ક્યાં છે, મારો ખેરાદર અને જાંની દાસ્ત ફીરોઝ ક્યાં છે?

પંરીન—એ સવાલ હું તમેનેજ કરનાર હતી સાહેબ. મને કેહેશો કે તે મારો પ્યારો ગઈ રાતનો ઘેર કેમ નથી આવ્યો?

કાઉસ—(ઢોંગથી) નહીં! કેમ બને!

“ક્રીસી મસતકે આનેકી આરજી હયે.”—રાહ

મેહરીન—અરે ભાઈ ખાઈ કદર કાંઈ અમારી,
અટકાવો ફીરોઝને કરતો ખોહારી.—અરે.

પરીન—થઈ ખેરખાહ ખુદ,^૩ ખાનાંખરાખી
થવા ના દેવો દાસ્ત તમે એવી ભારી.—અરે.

કાહિસ—દુઃખે હું તમારાં દુઃખી છું ખાનુંઓ,
દુઃખી છું ફીરોઝની એ ચાલથી નહારી —અરે.

ખાખક—નથી અમને અફસોસ અમ જર ગયાનો,
જો દીએ ફીરોઝ ન અમોને વીસારી.—અરે.

કાહિસ—તમે બેફીકર રહો, અએ નેકબદ ખાનુંઓ. ફીરોઝને હું
મારા ભાઈથી જ્યાદા સમજું છું, અને આજ વેર એને જુગા-
રના લયાનતી લખથી છોડાવા મેં બનતું કીધું છે, એમ છતાં
એ જો નથી સમજતો તો હવે એને સમજવવાની મારો
કોશેશો હું બેવડી ને ચોવડી વધારી મેલશ. ફીરોઝને જુગા-
રની મસ્તીના શોખ લાગો તેમાં મારોખી વાંક છે તે વાત હું
દુઃખ સાથે કબુલ કરું છું. મારો વાંક એટલોજ કે ફીરોઝ જ્યારે
પોતાનું સઘલું ખોહાર કરી ધરાયો ત્યારે તેના બલાપો
મારાથી દબી શકાયો નહીં, ને હું તેને મારી સઘલી
દાલત સપુરદ કરી પોતે ભીખારી થયો ; પણ ફીરોઝને
તેથી સામું એ બદીમાં ઉત્તેજન મળ્યું, તેથી હું નેહાહત
ગમખાર છું.

ખાખક—પણ સાહેબ, જો તમે જણાવશો કે મારો ભલો શેઠ
હવણાં કયાં મલી શકશે તો હું પોતે જઈને તેને પઠાવીને
લઈ આવી શકશ.

કાહિસ—હું ધારું છું કે એ જો રાત્રે ઘેર આવ્યો નથી તો બેશક
હજી તે જુગારખાનામાંજ મલશે.

“ રાજાજી તો સો ગયે.”—રાહ

બાબક—ગર આપો રજા મને હું લાઉં પઠાવી જઈ,
ખુજોર્ગ હું બાબકનો ખોલ રદ તે કરશે નહીં.

યરીન—હાલા મુજના વીરને તું જઈ મનાવી લાવ,
ઠપકો દેતો ના કશો તું, ફક્ત જઈ સમજાવ.

(બાબક નમીને જાય છે.)

કાઉસ—ગમ ના ખાવો અંચે ખાનું આ ગમ ના ખાવો. માણસ
ભુલ સાઈજ સરજેલું છે, ને ફીરોઝની ભુલ તે નહીં
મુધારશે એ વાત—(ખારણું થોકાય છે.)

યરીન—બેહન મેહેરીન, આવી બેઅદબ રવેશે ખારણું કોણ થોકેછે?
(મેહેરીન જાય છે.)

કાઉસ—બેશક કોઈ અતી બેઅદબ શખ્સ ખારણું થોકેછે. રખે
ફીરોઝનો કોઈ માંગનાર હોય ?

યરીન—(દુઃખથી) માંગનારાઓનો જીવમાત આજવેર તો જાંણ્યો
નથી, પણ હવે પછી તો ખુદા રહેમ કરે !

કાઉસ—વળી હું જોઉં છું ખાનું કે તમારું દુઃખ કાંઈ એ એકજ
નથી. જે ઘણી આખી આખી રાત ઘરથી બાકાત અને બા-
હાર રહે તે ઘણીની મોહોરદાર શકમંદ થાય અંચે સ્વભાવિક
છે; અને તેમ તમને શક હોય તો મને તમારો દયા આવે છે.

યરીન—શક ! મારા ભરથાર વીશે મને શક ! શાના શક સાહેબ?
તમે મને અચરત કરોછો. મને કોઈ રીતના શક છેજ
નહીં.
(મેહેરીન આવે છે.)

કાઉસ—(બાજુએ) અંચે દુકતીનાં એટલા વારમાં આવી લાગવાથી
વલી મારી બીછાવેલી જાળ ટુટી ગઈને મારી બાજી રદ ગઈ.

મેહેરીન—અંચે બેહન, વીશ્વાસુ બાબકની યકીનદારીનો એક નવો
પરાવો મલ્યોછે. બાહાર બેરાદર ફીરોઝનો કોઈ માંગનાર
આવ્યો હતો તેને તે બાહારો બાહાર પઠાવી લઈ જતા

હતો, ને વલી તેવામાં મારાં ત્યાં જઈ લાગવાથી મને કેહેવા લાગ્યો જે એ મારા દોસ્તે ગેરકાયદે ખારણું ખખડાવ્યું તે દરગુજર કરવું.

મરીન—ગરીબ છતાં કેટલો ઉદાર ! કેવો ભલો ! ખુદા એનું ભલું કરે ! પણ આએ કોણ, ખુશરો ? (ખુશરો દાખલ થાય છે.)

ખુશરો—(નમીને) બાનુઓ તમારો તાબેદાર. (કાઉસને) કેમ સાહેબ, સવારને પિહોર તમે હાથમાં ? હું તમારાં ઘેર તરફ ફેરો ખાઈ આવ્યો.

કાઉસ—(ઘભરાતથી) મારે ઘેર ? કાંઈ કામ હશે ?

ખુશરો—(તુચ્છકારથી) કામ ? તમારી સાથે કામ પાડવાને હું કદીબી મગરૂબ થવશ નહીં. (અનકાથી) હું તો તમોને મુખારકબાદી આપવા ગયો હતો.

કાઉસ—(નેણ ચડાવીને) એટલે ?

ખુશરો—એટલે એટલો, અને જો ખુલાશેવાર પ્રછવા માંગતા હોવો તો મને હાંધીબી કેહેવાને અડચણ નથી કે ગઈ રાત્રે જુગાર ખાંનાંમાં તમારા જાની મીત્રના પૈસે તમે જે મોટા તડાકા મારયા તેની મુખારકબાદી આપવા હું તો તમારે ઘેર ગયો હતો.

કાઉસ—(ગુસ્સાથી) સાહેબ, આ તમારું ખોલવું બેદ ભરેલું નહીં પણ મને અપમાનકારક બી છે, અને બીજી વખતે મારે એનો જવાબ માંગવો પડશે.

ખુશરો—(ચિદ્વાથી હસીને) હા-હા-હા ! બીજી વખત ? પેહેલી વખત નહીં ? હવણાંજ નહીં ? તમારો તાબેદાર સેવક છું. તમારા સવાલોના જવાબમાં જવાબો આપવાની મારી જવાબદારીની જખાંનદારીમાં તમારો સેવક ધીલો અથવા ધીમો થવાનો નથી.

કાઉસ—(બાનુએ) આ લુચ્યાનાં મનમાં મારે માટે શક પેઠાછે, એટલે હવે અહીં વધારે વાર ખોટી રહેવામાં જોખમ છે. (મોટે) ઠીકછે, ઠીકછે, સાહેબ, આ દુઃખો બાનુઓની હજુરમાં હું વધુ વાર ખોટી થઈ ખટપટ વધારવાને, શરમાઈ છું, વાસ્તે

જાઉં છું; ખીજ વાર હું મલી આ અપમાનનો ખુલાસો
ચાહવશ. ખાનુઓ તમારો તાબેદાર. (જયછે.)

ખુશરો—ઠગારા લુચ્છા, હું તારી પછવાડે છું. ખાનું પરીન, આ
ખુરાની દાસ્તીમાં મને દગો જણાય છે, પણ સત્તાવાર સાબીટી
વગર હું તેને ઉઘાડો પાડી શકતો નથી, ને તે સાબેટીઓની
હું ખોલમાંજ છું. તમારો દલરૂખા બેહેન મેહરીને મને
નેકાથી નવાજવા કબુલ કરી બેરાદર ફીરોઝનાં દુઃખનો
હંમશરીક બનાવી આપ્યો છે, ન તેથી બને એમ તેને બચાવી
લેવાની હું મારી પાક ફરજ સમજું છું.

“સભામે દાસ્ત ઇંદરકી” —એ રાહ.

પરીન—સુજતું રે નથી મને કશું ખી, અએ બેરાદર,
દુઃખથી થઈ છું બેભાનસુ^૧ ખી, અએ બેરાદર.—સુજતું.
આધારે છું તારે, ઉગારે તું ફીરોઝને,
દુઃખમાંથી સુખમાં હું વસુ ખી, અએ બેરાદર.—સુજતું.
(સંધાં જાયછે.)

૧ બેકામ જેવા.

પ્રવેશ ૨ જો.

એક રસ્તો.

[કાઊસ એકલો જીત જાતો દાખલ થાયછે.]

“દુઃખી દીલે હાલ કવેશ્વર” —એ રાહ.

કાઊસ—લાગો દાગ^૨ તે લાગ^૨ લીધા વણુ ઠાગ લગાડે નહીં,
સુતા સરપો વીણા મુરખો કોઈ જગાડે નહીં.—લાગો.
સુતા શત્રુને વીણા મુરખ કોઈ વીણા^૩ વગાડે નહીં,
દખતો કોઈ અંધ થઈ ખુદ હાલ બગાડે નહીં.—લાગો.

૧ અપમાન; વર; કીનો. ૨ બદલો. ૩ સારંગી; વાજન.

(ગાયાણ પુરં થતા) એમજ છે. દાસ્તીના લેખાસમાં હું પેલા દુકતા ફીરોઝનો હરકતો શત્રુ છું. મને તેનો શત્રુ થવાને અથવા તેને ખોહાર કરવાને એકજ કારણ છે એમ નથી. પેહેલાં તો, તે જોઈએ તે કરતાં વધારે જરદાર હતો, અને તે જર તેને જરવા દેવું જોઈતું નથી એમ મને લાગ્યું. મેં તેને ફરેબથી છુટ્યો; અને સેવટે તેનાં જરની પછી પછી છતી લીધી, પણ હજી હું ધરાયો નથી. એની પેલી નખરાંખોર આરતનાં ઘરેણાં હજી સઘડાં અનામત છે, ને તે મારી પેટીમાં આવી પડે નહીં ત્યાંવેર હું ફાવેલો હારેલો છું. (જરા થોખી) હા, પણ એની આરતનાં ઘરેણાં ઉપરથી એની આરતની ને તેણીનાં હોસાંતની મને યાદ થતાં મારાં સદનાં અદેખાં જગરમાં નવા કારો જખમો થાયછે, જેનું ઝેર મારી રગેરગમાં પસરી નિકલી તેણીના ભરથારની ખોહારી અને પુરેપુરી પાયામાડીનો મને તાકીદ સાથ તલખગાર બનાવી મેલેછે. એ આરતને હું પરણનાર હતો, પણ બાયલા બુખખની પેઠે હું જ્યારે નાહીંમત બની ધયુપયુ થયા કરતો હતો, ત્યારે એ દુકતા ફીરોઝે વચ્ચે માથું માર્યું, ને એ ગુલામને તે પરણી ગયા. પણ વલી ફીરોઝને એજ તેના વાંક માટે મારે ખોહાર કરવોછે એમ નથી; તેના પૈસા માત્ર હાથ કરવા હું તેને પાયામાલ કરવા પડ્યોછું એમ બો નથી; પણ એ બે કારણો ઉપરાંત ત્રીજું વજનદાર કારણુ તો એ છે કે ફીરોઝને ખોહાર કરું તો તેની લાચારીનો લાભ તેની એ મોહોરદાર પર મને મલે. ફીરોઝનાં ખોહાર થવા પછી તે માહાબુખને હું મારાં જરનાં જોરે લલચાવશ, આજેજ કરશ ને હાથ કરશ, એ મારાં દીલની મોતખર મુરાદ છે. પણ સખર; પેલી દુકતી મેહરીન ઉપર દીલ લગાડી રહેલો પેલો ચંડાલ ખુશરો મારી ચાલ પર મજબુત વેહેમ લઈ જતો જણાય છે! ચીંતા નહીં.

ફીરોઝને મેં જોહાર કીધો છે એમ તેની પાસ પુરાવાજ ક્યાં છે? તે બુબખ મને ખરા દાસ્ત તરીકે એવા વિશ્વાસથી ચાહે છે કેં ખુશરો જેવા ખાનેખરાબો હજી મારા હાથ પર દાઢીયાના દાઢ શેર વેચાશે. પણ સાંભેથી કોણ આવે છે? મારો વિશ્વાસ મદદનીશ બરજેર? (બરજેર આવે છે.)

કેમ બરજેર, કેવી ખબર છે જુગારખાંનાંની ટંકશાલની? આજે રાતના એ હાથોદાંતના વેપાર માટે મારાં કેહેવા પ્રમાણે સઘડું તૈયાર છે? ફીરોઝની કેવી ખબર છે?

બરજેર—ખબર સૌ આપણા લાભમાં છે, રફીક. રાત્રે તારાં જવા પછીથી ફીરોઝ તો ધુવડ જેવો હાથ વીલાપ કરતો ત્યાંજ હજી વેર પડી રહ્યો છે, ને તારી રાહ જુવે છે. હવે ફક્ત તારે ઘરેણાં મંગાવાની જોટી છે. પેલા ઠગારા પાસા આપી મેં ઘસતમ, તુસ વગેરેને ઉમરાવોના પોસાકમાં તૈયાર રાખ્યા છે, ને તેઓ આપણે ચાહીએ તે ઉમરાવોના ફરજખથી આપણાં એ ખુશીનાં મકાંનમાં ઠગાઈના દાવ ખેલવા હાજર થશે. ત્યારે એ તો થયું, પણ હું એમ પુછું કે આજે ફીરોઝને ઘેરની તારી પધરાંમણીનું કેવું સેવટ?

કાઉસ—સેવટ ધારયું તેટલું ફૂટેહમંદ નહીં થયું, બરજેર. હું કાંગલો થઈ તે બે અબલાઓનાં માનમાં અને મતમાં ચઢવાના હેતુથી ગયો, પણ તેઓ એકલી મલી શકી નહીં, અને કવાબમાં હાડકું—પેલા ખુઠા બાબકને જેમ તેમ દુર કીધો, તેટલાં વળી પેલા નાપેકાર ખુશરો ત્યાં આવી લાગ્યો. એ લુચ્છથી આપણને ખુબ તપાસમાં રહેવું પડશે, કેમકે તેને ખુલ્લે ખુલ્લો મારી ચાલ વીશે વેહેમ પડેલો જણાય છે.

બરજેર—એટલું બધું? પણ ત્યારે પેલા તુસને મેં એક માંગનાર તરીકે તારાં શીખવવા પ્રમાણે ખુબ જસમાં ખારણાં ખખડાવો તગાડો કરવા મોકલી આપ્યા હતા તેનું શું થયું?

કાઉસ—તે હેમકનેબી તે કામ બજાવતાં આવડ્યું નહીં. તેને ખારણાંમાં માઠાં ભાયગે પેલા ઘરડો ધુવડ બાબક મલ્યો, ને તેણે તેને

પટાવી લીધા એટલે તે તેની સાથે ચાલતો થયો. તે જો અંદર આવતો, ને આપણે કરેલી ગોઠવણ મુજબ હું તેનું માંગતું તુરત પગાર કરી દેતો તો હું તે અબલાઓની નજરમાં એક ફીરેસ્તા જેવો લાગતો; ને તેઓને મારે માટે એવું ઉંચું મત બેસતો કે ખુશરો જેખી મારી સાંમે સમજાવતો તે તેઓ હસી કાઢતો. પણ હવે એ તો બાજી હાથથી ગઈ. ચાલ ફીરોઝ પાસ, અને આપણે જોઈએ હવે પછી શું થાયછે તે. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

[જુગાખાનું. સઘણું વેર વીખેર અને ખારેવાટું પડેલું નજરે આવેછે. શીરોઝ એકલો વીલાપ કરતો જણાયછે.]

“મારા ખ્યારા કાહાં યારો” — એ રાહ.

શીરોઝ — મારાં ખ્યારાં કરી ખોહાર થયો લાચાર, ખુદયા હું.

બની ગાફીલ ગુમાવી જર થયો બદકાર, ખુદયા હું. — મારાં.

કહો ક્યાં તે સૌ માલો જર ગયું થઈ ગુમ, અએ પરવર!

ઓશીઆલો થઈ ઓલું મુજ હાથ, આવી તે વાર,
ખુદયા હું. — મારાં.

ખુરં આ ધામ કરી બદનામ, કીધો મને પુર પાયામાલ,
સેતારો શીહા કરે સેતમ, મારું પોકાર, ખુદયા હું. — મારાં.

રફીક ફકત એક નેકજદ કાઉસની કુમકપર ઓસ્તવાર,

રહ્યો આજ તકતો રેહેમી રખ, રેહેમ દખાર, ખુદયા હું. — મારાં.
(માથું નાખીને બેસેછે — બાબક દાખલ થાયછે.)

“ઠોપીવાલે સાંવરી આ” — એ રાહ.

બાબક — તું ન ગમ ખા, મેહેરખાન — સાહેબ મોરા,

જોઈ તારું કુખ જીવ ગભરાય. — તું ન.

લખ જુગારનો તજ અએ સાહેબ — થઈ જ ના નાદાંન. — તું ન.

કહું કર જોડી તજ આ ધામ — તું ચાલ આપણે મકાંન — તું ન.

“છોડો ધ્યાન પેહ તુમ આ બાઈ” —એ રાહ.

શ્રીરેઝ—નહીં બાબક બકવા તું કર-નથી તુંને કાંઈ બી ખબર,
મુજ હાલતની બેસબર-જા પાછો તું જ.
થતાં થઈ ગયો હું નાદાન-કીધી માલો જરની મેં હાણુ,
થઈ અંધ કીધી સૌ મોહકાણુ રે.—નહીં બાબક.

બાબક—નહીં જુગાર તુપે ફરી ફાવે-એવો કેડાવ જો તું ઠડાવે,
નહીં ખુરું તું મનમાં લાવે રે—નહીં બાબક.
બની નહીં બની નહીં થારો-થયું તે તો થયુંજ કેહેવાશે,
ઘેર ચાલ કે દુઃખ તુંજ જાશે રે—નહીં બાબક.

શ્રીરેઝ—નહીં બનશે બાબક, નહીં બનશે. ગઈ રાતના જુગારમાં
જો મારો પાસો સવલો પડતે તો હું ઘેર આવતે, એટલુંજ
નહીં પણ એક છેલ્લો મોટો તડકો મારી સદા મુધીના
ઘેર આવતે, ને આ ખોહારીનાં ધામમાં પાછો પગ કઢી
મેલતે નહીં, પણ મારાં હીણાં કરમે આજવેર મને ચારી
આપી નથી, ને ગઈ રાતે હું પૈએ પૈ હારી રહ્યો છું, એટલે
હવે મને ઘેર આવવા તે કેમ ગમે? મારા પાસ ખાવાની
કે ખવડાવવાની હવે ખાખ નથી—

બાબક—અને તોખી મારા નાના શેઠ જે માઈં છે તે તાઈં અને
તારા મરહુમ પીતાજીનું છે, વાસ્તે મારી આજરખાહી સાથની
અરજ એટલીજ છે કે તું તે રાઘલું તારે સ્વાધીન લે, ને ઘેરમાં
તારા વના જુરીને રહી મરતી તારી ફીરેસ્તા ખસલત મોહોરદાર
અને દલરૂખા બેહેનને આવીને ખુશીની હસીથી હસાવ.

શ્રીરેઝ—અને ત્યારે શું રહ્યો સહ્યો હવે તુંનેખી ખોહાર કઈં?
મારા બાપની મારે ફાલેની બેસમાર દાલત, મારી મોહોર-
દારની તરફથી મલેલો પૈસો, અને મારી ખ્યારો બેહેનનો
વારસો એ સૌ તો હું જુગારના પાપી લખમાં ખોહી બેઠો,
અને તે પછી કાઉસ જેવા મારા વફાદાર અને સાચ્યા
દાસ્તને વૃઠીક મેં પાયામાલ કીધો, અને હવે તારાખી તેજ

હાલ કરું ? નહીં બાબક, નહીં બનશે. તું પાછો જા, અને
સુખી થા. (કાઉસ આવેછે.)

“શીરાતા હયે હમે કાંહાં કાંહાં” —એ રાહ

કાઉસ—સદા ખોહાર જુગારનો સંગ—રડાવે તે રંગીલો રંગ,
નથી એમાં કાંઈ જીવને રાહાત—ઉમેદો કલ તે કરશે ભંગ.—સદા.
રમી જુગાર રડશે પાણુ—ચડશ તે નહીં છોડાશે,
એવો છે પાસાના પેસાના પેસાનો અન્યથા ઢંગ.—સદા.
“જયરા રે લગાએ લીના જાન” —એ રાહ.

શીરાઝ—દુઃખી રે દુઃખ દેખી દોસ્ત દીલજાન,
ધીર રે ધર પ્યારા રે—અરે હાં.—દુઃખી રે.
કહે જો મનનો ભેદ રે—કુર કરું તુંજ ખેદ રે,
મુજબ ના મુજબે, મીત્ર મેહરખાંન.—ધીર રે.

કાઉસ—ખેરાદર શીરાઝ, મારે ખાતર તું એટલો ગમ ના ખા. ગમ તો
મારે કરવો છે કે તારી નહીં મરજી છતે આડકતરી રીતે આ
પાપના પેસામાં મેં તુંને નાણાં ધીરી ઉત્તેજણ આપ્યું, અને
તું તારું ઘેર વટીકે ભુક્તી જઈ બધે દીવસ થયા અહીં
પડ્યો રહ્યોછે.

બાબક—દરોબસ્ત કહ્યું સાહેબ. અરેરે ઘરમાં માંગનારાઓના જીલમી
દરોરા વચ્ચે તે બે કોમલ અબલાઓ એકલી પડી જીદાઈનાં
આંસુઓ રડે છે, તેઓને ખાતર તો આ મારા નાદાંન શોકને
સમજાવી મારા સાથે ઘર રવાના કરો.

કાઉસ—ભલા બાબક તું બેફીકર વિદાય થા. મારો અઝીઝ રફીક
શીરાઝ મારી સલાહ અથવા સુખનથી સર ફરવશે એ વાત હું
માનતો નથી; અને તેથી તારાં જવા પછવાડે હું તરત એને
પટાવી ઘેર મોકલું છું. મારા બોલપર વિશ્વાસ રાખ.

શીરાઝ—હા જા બાબક તું બેફીકર જા, અને મારી પરીત અને
મેહરીનને દીલાસો આપ. તેઓની એટલી બધી ચીંતાતુર

કાલજી અને મોહનતને હું મારે હાથે નાલાયક ઠીકી ચુકો છું,
તોપણ તારી પુઠે આવવાને હું કોલ આપું છું.

બાબક—એ વધાઈ લઈ જવાને માફ જીગર હરખના ઉછાલા મારે છે.
(જતો જતો) ખુદા હજી પાણુ તને સારીજ તોફીઅત બક્ષો!
(જાય છે.)

શીરોઝ—કેવો ભલો માણસ! ગરીબ છતે કેવો સાચ્ચો, દયાનતદાર
અને દયાલું દાસ્ત! એનેબી મારી દયા આવે? (કપાલ કુટી)
અરે બદનશીબ!

કાઉસ—(હસીને) નશીબ! એમાં નશીબ શું કરે? જ્યાં પાસો સવલો
ફેંકવાની ઘારામાં કાયનાત અથવા તાકાતજ નહીં, ત્યાં નશીબ
નો કસુર કેમ કઢાય?

શીરોઝ—નહીં દાસ્ત, હું નશીબનાં મરવત ને બેમરવતપણામાં
વધારે વિશ્વાસ લાઉં છું. જે માફ તાલે રોશન હતે તો જે
હાલ મારો આજે છે તે થતે નહીં.

કાઉસ—(હસીને) હા હા હા! નશીબ? તાલે? એ સૌ રાંડયાઓની
કેહેતી છે. એ બુઢીયાઓનો હાય વીલાપ છે. હાર જીત પર
જગત છે—અવલા સવલા પાસાપર સંસાર વસેલો છે, ને તેમાં
નશીબ શું કરે? ફરીથી એક વખત તુને જે સો વખત ગરજ
હોય તો પાસો અજમાવ, ને હવે સંભાલથી અજમાવ, ને જો
કે તે સવલો પડેછ કે નહીં?

શીરોઝ—(હાય મારીને) ફરીથી પાસો અજમાવવા પૈસા કયાં
બલ્યાઈ?

કાઉસ—ત્યારે તેજ વાત છે તો! ગજવામાં જરનો જે આણખાણાટ
હોય તો નશીબને બદનામ કરવાનું કોઈ કાલેબી સુજે નહીં.
કેમ છે મરજી? માંડવીછ એક બીજી બાજી?

શીરોઝ—તદન ખોહાર થયોછ તે કરતાં કાંઈબી પાછું મેલવવા
બીજી બાજી તો માંડું, પણ તું દાસ્ત કાંઈ નાણાંની મદદ
કરી શકે ત્યારે કેની?

કાકિસ—(હસીને) હા-હા-હા ! ઉસાનો ભાઈ મુસો! ફીરોઝ, તું શું માની બી શકેછ વાઈ કે મારા પાસ ને એક કુટી બદામ બી હોય તો હું તુંને મારા પાસ માંગવા દેવા નેટલો વખત બી આપું? (દુઃખથી) મારા પાસ ને અને નેટલું હતું, તેટલું બધું તો મેં તારાપર સદકે કીધું,—અને હવે તો મારા બી માંગનારાઓની તારે લીધે મારી પરની ધરપકડ સિવાય મારા પાસ બીજું કંઈ નથી.

શીરોઝ—(ઘણાંજ દુઃખથી) અને તે યાદ મને એવડો સંતાપે છે. હું એકલોજ મુવો હોત તો ખરનંહનમ, પણ મારા સાથ મારાં વાહાલાંઓ ઉપરાંત તારી બી ખોહારી—ઓ, તે વીચારજ માઈ મગજ ફરવી નાંખવાને બસ છે.

કાકિસ—(તેને બેઠી-ઢોંગથી અરધો રડીને) મારે ખાતર તું એટલો બલાપો ના કર, મારા દોસ્ત. મને ક્યાં દાલદોધીમાં હોમાવશે? તને તાઈ પડ્યું ત્યાં માઈ ક્યાં રડશે! ખનવાના બનાવો બન્યા તો ખરા, હવે તો કંઈ ઉપાય નોંધએ.

શીરોઝ—ઉપાય, ઉપાય છે?

કાકિસ—હા એક છે. ને જમીનગીરીમાં ગીરવી મુકવાની કંઈ જાણસ હોય તો વ્યાજે નાણાં મલે, અને નાણાં મલે તો કંઈ નંશીબ તપાસીએ.

શીરોઝ—તેવી જાણસ ક્યાંથી લાઉં?

કાકિસ—તારાં ઘરમાંથી. તારી પરીનને હવે તેનું જર ઝવેરાત શું કામ આવશે?

શીરોઝ—અરે ત્યારે તેબી લુટી લેઉં? તે માહાબુબને છેકજ પાયામાલ કરી નાખું?

કાકિસ—એ બી ખરાખર છે. ચાલ ખા ત્યારે સાહેબજી. સુખી થજે.

શીરોઝ—કેમ એટલો ઉતાવળમાં! ક્યાં જશે?

કાકિસ—ઝેર ફાંકવા. તે વગર બીજો ઉપાય શું છે? મને મારી

હોરમત પ્યારી છે, અને માંગનારાઓ મને કેદખાંને પુરવાના
ખરગસ્તે દાહડો ખતાવે તે કરતાં તો હું મુવેલો ભલો.

શીરોઝ—અને શું હું તુંને મરવા દઉં? મારી પછવાડે તું આટલો
તાણાઈ દુટો ને હવે હું બેવફા થાઉં?

કાઉસ—ત્યારે દુન્યામાં વફાઈજ ક્યાં છે? બુઝે મરે ન મોજ કરે તેમ
તું અને હું બેઉ ભીખારી થયા, ત્યારે તું તારી મોહોરદારનું
જરીયાંણુ જલવવાની કાલજ કરે છે. તે જરીયાંણુ પેહડીને
ફાટાદુટા પોશાકે તારાં બદીખાંનામાં તને મલવા આવશે
તે તને જખરી શોભા આવશે, નહીં?

શીરોઝ—કાઉસ, તું મારી તે નેક મોહોરદારને બુઝું ના બોલ. તેને
પોતાના ધણીનાં મુખ આગલ એ શોભાનું જરીયાંણુ બેહસાબ
અને વગર મુલનું છે. તે જે જરીયાંણુની જલવણી ખાતર
સદા અધીરી છે તે ફક્ત તેની પાકીજગી અને વફાદારી છે.

કાઉસ—ત્યારે તેજ જરીયાંણુ તેની પાસે રહેવા દે, ન એ જરીયાંણુ
લઈ આવ, કે આપણે તેપર નાણું કઠાવી ફરીથી એક છેલ્લો
અને સૌથી છેલ્લો બાજ માંડી જોઈએ. તેમાં જો ફાવ્યા તો
ફરીથી આ નીચ જગ્યામાં આવી આપણી પાક દેહને
અપવીત્ર કરશું નહીં, ને હારયા તો એમ ખી મુવા ન
તેમ ખી મરવાના!

શીરોઝ—તો મારે કબુલ છે. તારે ખાતર તે ખી કબુલ છે. હું તે
ધરોણાં લઈ આવુંછું. (જવા કરેછે.)

કાઉસ—(ચોભાવીને) ચોલ ચોલ જરા, મારા જાન કરતાં જ્યાદા રફીક.
(વોચાર કરીને) ખસ, નહીં માંડી વાલ, મને નથી ઠીક લાગતું.
જવા દે એ જરીયાંણુ માંગી લાવવાની વાત.

શીરોઝ—કેમ, વળી શું થયું?

કાઉસ—નહીં, તારી પરીન ખીચારી નાહકે કુખી થાય તે કરતાં
હું બદીખાંને સખડશ તે પાલવશે.

શીરોઝ—(બુરસાથી) પણ હું તને એમ હેરાન થવા દેનારજ નથી.

કાઉસ—અરે નહીં રે યાર, તું ના બેહિસ કર. તું ઘરેણાં તારી ગરબે લાવશે ને લોક બદનામ મને કરશે. કોઈ શું બાતેનને ભરમ જાણવા આવવાનું છે? લોક કહેશે ને એ તો કાઉસેજ ફીરોઝને લલચાવીને જરીયાણું મંગાવ્યું, ને પાછો જુગાર રમાડ્યો.

ફીરોઝ—(જુસ્સાથી) તેવી ખોટી બકવા ઉપર મારા કાન સદાના બંધ અને બેહરા છે. તું જેવા દાસ્તની વફાદારી ઉપર એવાં લખો લાખ જરીયાણું તુરુચ અને નાચીજ છે.

(જુસ્સામાં જતો રહેઝે.)

કાઉસ—(બુમ પાડીને) અરે નહીં રે યાર, થોભ રે જરા. મારા સમ જે જાય તો. (ધુમ હસીને) પાછો વેચાયો! આએ બુમખ ફીરોઝ વલી મારી જખાંદરાજી પર માહાત થયો! હવે એ ઉસકેરાધને ગયોછે તે લીધા વના આવનાર નથી, ને ઘરેણું એક વાર મારા હાથમાં આવશે તે એના હાથમાં પાછું જવા પામનાર નથી હા જુગાર, જુગાર, તું મારી મુતીછે ને હું તારો પુત્તરી છું, કેમકે તે મને જરદાર અને તામદાર કીધોછે! (થોભીને) પણ સખર, મને એક બીજો ખ્યાલ થાયછે. ફીરોઝ ઘેર ગયોછે ને હું હવે કાંગડો થઈને તે જરીયાણું નહીં લઈ આવવાની ભલામણની એક અહીંથી પછવાડે ચીઢી મોકલું, કે જેથી તે ઝહવેરાતનો વધારે તલબગાર બની લીધા વના આવશેજ નહીં, ને હું સઘડાંની નજરમાં વધારે નેકનાંમ ઠડશ. (હસીને) હા! હા! હા! જુગાર, જુગાર, તારો સદા જય થાવો! (જાયછે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

[ફીરોઝનું ઘેર. પરીન એકલી.]

“અએ બાદે સખા જા ચમન” —એ રાહ.

પરીન—અએ બાગે^૧ સદા ગુલચમન^૨ ચમન^૩ તું મુકી મન ભટકેકાંહાં! ના ચાલે જલેમ તું^૪ થા—અરે ના—ના—ના ચાલે.

સંતાપને નહીં શરણ થવા હું ચરણ^૧ પડું અએ^૨ શાહ,
નહીં ગજબ અજબ દેખા-જલદી જા-જા-નહીં ગજબ.
(કીરોઝ આવેછે. પરીન હરખથી દાડી જઈ તેને બેઠેછે.)

“પીયું કે ચીત્ર બન પ્રીતમ પ્યારે” —એ રાહ.

પરીન—આવો બહાલા વેહેલા પધારો—દર્શન પરસન આવે રે.—આવો.
વાટ^૩ જોવાની વાત ના બોલો, રાત દીન તે રડાવે રે,
કરે જખમ જેમ કારી કટારી—બુદાઇ તેમ જખમાવે રે.—આવો.
જંજલો કલ તુંજ બુલ અએ જાની, દુઃખ ન તુંજપે ફાવે રે,
માન મીનતે^૪ મોહોરદાર તુંજની-માન જે કહી મનાવે રે—આવો.

“અખ ગરવા જાને દે” —એ રાહ.

કીરોઝ—દીલદારી તારી રે—જેઈ દીલખર, પરીપેકર,
એવો લાગ છે સુભાગ^૫ તે અથાગ ગાણીભાણી^૬
કહું પ્યારી મારી રે—દીલદારી.
શરમીદો છું સરસ સજ્જની હું,
હાય વીલાપે હાય અફાહું હું,
માન તું મારી-પ્યારી નારી-વાત સાચી સારી રે.—દીલદારી.

પરીન—માનુંછ મારા બહાલા. તારો સુખને સુખન મને સુખ
આપવાને પુરતો છે.

કીરોઝ—(દુઃખથી) પરીન, સુખની વાત ના કર. મારા તરફથી સુખી
થવાની તારી આશાઓ ખાખમાં જોવામાં આવતા દેખાવો
જોવોજ ખાલી અને તકદીલ છે. મારી સાચી મોહોરદાર,
મેં તને સુખના મીનારાપરથી મારી પુરો ચાલના મારાએ
દુઃખના દરીઆવમાં હડસેલી દીધીછે, અને તોખી તું તે દુઃખને
સુખ સમજે એ બેશક બેહેસ્તનાં સુખથી પણ બેહેતર છે.

પરીન—ખચીત, એક કદરદાન ભરથારની સંગત યા સધ્યારાથી
વધારે સુખની તે ઓરતને આશાજ કેવી હોય ?

શીરોઝ—અને તોખી પ્યારી પરીન, હજી એક ખીલ વાતની
યાદનું કુઃખ મને આજ્ઞરદ અને આજેજ કરી મેળેછે.

પરીન—તે કુઃખ મને કેહે, ન તેના ઉપાય નહીં હોય તો તેમાં હું
મીસકીન લાગ લઈ મારા જીવને ધીરજ આપશ.

શીરોઝ—કાઉસ મારો સૌથી વફાદાર દાસ્ત છે અને—

પરીન—પણ ખુશરો તેને એક ડગારો અને લુચ્છો જાહેર કરેછે !

શીરોઝ—(ગુસ્સાથી) તો ખુશરો પોતે ડગારો અને લુચ્છો છે. કાઉસને
ખુરૂં બોલનારા બેમરવતોના હું બત્રીશે બત્રીશ દાંત તોડી
પાડશ. અરે તેની દાસ્તીના હસાબજ કયાં છે ! તેના સરખી
વફાઈજ કોણમાં છે ? તેણે મને પોતાની પૈ એ પૈ સપુરદ
કીધી, ન હવે મારેજ લીધે બંદીખાનામાં સખરવાનો તેના
વખત આવ્યો છે. પરીન, તે ફટકો હું ખમી શકવાનો નથી.
કાંઈ ઉપાય કર. (બેસેછે.)

પરીન—તું કેહે તે મારા ભરથાર. તું કહેછે તેવો ન તેટલો જ
કાઉસ નેકજનદ છે તો તેને તું ફરમાવે તે મદદ આપવા હું
એક પગે છું.

શીરોઝ—તે મદદ તારાં ઝવેરાતોની છે. અએ દેલજબા, તારી પાસથી
તે ખી ખુચી લઈ તને છેકજ પાયામાલ કરતાં માઈ જીગર
ચાક ચાક થઈ જાયછે, પણ એ એકજ—છેલ્લોજ ઉપાય છે.

“જો અરજ હયે વો અરજકી” —એ શબ્દ

પરીન—ગમ ના ખા તું ખાવીદ મારાજાંમે તારી નાર,
કુઃખાવ નહીં દીલ, પાયે લાગે તારી નાર—ગમ.
જરીયાણુ શું હસાબ છે, અએ મારા ભરથાર,
ખોહુ જો સર્વસ્વ^૧ હવે, અભાગે^૨ તારી નાર!—ગમ.
દાસ્તીપે^૩ સદકે^૪ કરી દે ખાતરે વફા,
જરીયાણુ જે ખીરાજે ન કુઃખ-આગે^૫ તારી નાર.—ગમ

(મેહેરીન આવેછે)

મેહેરીન—બેરાદર ફીરોઝ, બાહર કોઈ શખ્શ હવાણાં આ તારે નામનો કાગલ આપી ઉતાવલમાં જતો રહ્યો.

ફીરોઝ—કાગલ? કોણ તરફથી? (જોઈને) આ દસકત તો મારા જાની રફીક કાઉસના છે. (ઉઝેડી વાંચે છે.)

“અઝીઝ બેરાદર—

તારાં ગયા પછી મેં ફરી ફરીને વીચાર કીધો ને અંતે હું એજ ઠેકાવ ઉપર આબુંછું કે તારી નેક મોહોરદારનું જરીયાંણ મને બચાવા સાડું તારે લુટી લેવું એમાં કંઈજ ઇનશાફ નથી; એટલા માટે હું અરજ કરુંછું કે એ જરીયાંણની વાત તે ખાનું આગલ તું કાઢતોજ ના. મારાં ખારણાં ઉપર સરકારી અમલદારો મારી ધરપકડ સાડું એટલાછે, અને જે વખત જાયછે તેમાં મને ઘસડી જશે, તેથી તું તારી પરીનની મીઠી ગોદમાંથી હયાં ફેરો ખાવાનીખી તજવી લેતો ના.” (વાંચી રહેતાં) અરે જાહનમ ગયું તે સુખ. પ્યારી પરીન, એક પલ પણ ખોહવાનો હવે ત્યારે સમો રહ્યો નથી. જે પાક ફરમાનદારીથી એ દાસ્તને કરજદારીમાંથી બચાવા તે મને તારું સઘલું જરીયાંણ આપવા કહ્યુંછે, તે લઈ આવ, કે હું દોડીને તે લઈ જાઉં.

પરીન—હું તાબે છું, મારા ભરથાર. (જાયછે.)

મેહેરીન—અને ફીરોઝ, ત્યારે શું તું રહ્યું સહ્યું પરીનનું જરીયાંણ વટોક લઈ જવા તૈયાર થયોછ? (ઘણાં દુઃખથી) અફસોસ, ત્યારે તો હવે હદ થઈ.

ફીરોઝ—મેહેરીન, તારું માથું ના ફેડ. હવાણાં મારો જીવ ઉસ્કંચલો છે.

મેહેરીન—અને તોખો હું ખોલવા વના નથી રહેવાની. હું અત્યાર વેર ચુપ રહી, પણ મારો પ્યારો ખુશરો મારી ખાત્રી કરેછ કે ખુરા કાઉસેજ તને ખોહાર કીધો ને તેજ ખુરાને વાસ્તે હું

તુંને તારી નેકજાદ આરતનું સર્વસ્વ લુટી જતા જોઈં છું, ત્યારે હવે હું બોલ્યા વના નથી રેહવાની. ફીરોઝ, કાઉસ જેવાપર દયા કરવા કરતાં તું તેને ધીક્રાર, તેને બચાવા કરતાં તેને મરવા દે, અને તેમાંજ-રે તેમાંજ મારી, તારી ને પ્યારી પરીનની સલામતી છે. (રડેછે.)

ફીરોઝ—મેહરીન, મારા નેક દાસ્તને બદનામ કરનારો તારો એક બોલખી હું વધુ સાંખી શકવાનો નથી. હું ફરમાઉં છ કે તારી બેલગાંમ જીખાંનને થોભાવ. બદનામ કરવો હોય તો મને કર, દાશ દેવો હોય તો મને દે—(દુઃખથી) રે ખુર્ન બોલવું હોય તો મારાં હીણાં કરમને બોલ, પણ કાઉસને-ના બદનામીનો એક બોલ-એક હરફ વટીક નહીં.

મેહરીન—જીગારમાં તું એકલોજ જો બોહાર થયો હતો તો ખર-જાંહનામ, પણ તારી સાથ તારી ફીરેસ્તા ખસલત મોહરદારને પણ તેં બોહાર કરીછે, તેની દાલતનોખી તું ખુરાએ નાશ કીધોછે, અને તે ઉપરાંત મારો વારસોખો હું ખાતરીથી માનું છું કે તેં ગુમાવી દીધો છે, તો કહે, અરે કેહ મને ફીરોઝ કે આપણાં મેહરખાંન માદર પેદર બેહસ્તમાં એ તારા જીલમાતથી કેવાં કમકમતાં હશે? આ એત રે બોલા બેરાદર, એત, હજીખી એક અને એત, કાઉસને ધીક્રાર, જીગારના દયાનતી લખનો પીછો છોડ, અને એક પ્યાર ભર્યો બેરાદર અને વફાદાર ભરથાર ખની હોરમત સાથે હજીખી અમને મલતો થઈ જા.

ફીરોઝ—(તેને આંચકો મારી-ઘણાજ ગુસ્સાથી) બંધ કર તારી બકવા, અએ બેલગામ દુકતી. હું નથી વધારે સાંભલવાનો. કાણું કર તારું, ખસ જા અહીંથી, નહીં તો હવણાં પરીન આવી લાગશે તેને નવા વેહમ પડશે, ને મને જરૂરની વખતે જરીયાણુ આપતાં તે આનાકાની કરશે. જા—(કાઠો મુકેછે.) રે બદનસીખ! મારી મા જણી બેહનખી મને એવા

તાણાબાણી ભરયા મુખનો સંભલાવે! મરજી પુદાની.

(પરીન આવેછે.)

“તોરા સચ નહીં કહેના રે”—એ રાહ.

પરીન—જાંની પ્રીત માંની સાચી રે, ભરથાર મારા રે,
સદકે કરું તું પે માઈ જે કહેવાયે—જાંની.
મોહબત સોહબત હોય નોબત બાણાએ,
તથી બેહતર શું થાયે!
જર જર જર છે જરૂર બેજરૂર
વાસ્તે તું એ લે રે જાંની, તું યો મારા શાંની—જાંની.
(જાયછે.)

અંક ૧ લો સમાપ્ત.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

[જીગારખાનું. ભારે રોશણી. કાઉસ, શીરોઝ, બરજોર
વગેરે જીગાર રમતા જણાયછે.]

“કનકવો મારો કંચુરે કબજ” —એ રાહ.

સંધા—વેકો-પાસા ફેંકો-આસા દીલમાં લાવી રે.

શીરોઝ—વેકો, વેકો, વેકો!

કાઉસ—ફેંકો, ફેંકો, ફેંકો!

સંધા—વેકો પાસા ફેંકો આસા દીલમાં લાવી રે.

બરજોર—હવે બાજી છે ભાઈ મારી રે,

શીરોઝ—(નોસાસો નાંખી) થઈ મારી ખોહારી રે,

કાઉસ—હજી બાજી છે ભાઈ બાકી એક—

(ઉસકેરીને) તો હીંમત ના દે મુકી,

ના બાજી દે તે ચુકી,

શીરોઝ—મુજ તાલે ચારો અંતે દશે ખુબ સતાવી રે.—વેકો.

શીરોઝ—આ છેલ્લા છ હજાર છે રે,

કાઉસ—(બાનુએ) તે બી રહી રહેશે રે,

શીરોઝ—આ ફેંકું છ પાસા-પાસા પડ પોબાર,

કાઉસ—અરે પડ્યા એ બે ઘોરા,

બરજોર—રહી રહ્યા તમે કોરા,

શીરોઝ—(રહીને) નસીબે કીધો દગો-દીધો ખુબ લુટાવી રે.—વેકો.

(ખીજવાઈને) દુર થાવો. નાખુદ થાવો. (સંધાને ઘેલા જેવો

મારવા જાયછે. કાઉસ સીવાય સંધા નાહારી જાયછે.

સઘલું ભાંજફીટ કરેછે.) આગ લગાડો આ ખોહારીનાં ધામને,

આ બદીનાં-ફેસાદનાં લ્યાનતી મકાંનને મને આગ લગાડી

સલગાવી દેવા દેઓ, કે ફેરીને મારા જેવા કમનસીબ કંગાલો

એ સેહતાનીયત સેતમના બોગ નહીં થઈ પડે, ને એ રમતના દેવના પુંજરી બનો પાયામાલ નહીં થાય. (આગ લગાડવા દાડેછે. કાઉસ ઘણો ગભરાઈને તેને પકડે છે.)

કાઉસ—અરે રફીક ફીરોઝ, એ શું નાદાનીયત?

ફીરોઝ—નાદાનીયત? દેવાંન્યત—ના કેહે કે હેવાંન્યત. ઓ ચડાલ, તું—એકલો તુંજ મારો આ સઘડી હેવાંન્યત અવસ્થાનો અવલથી જવાબદાર છે. હે ખુરા, તેજ અને તેજ જુગારના લેઆનતી લખનો મારામાં પાપી શોખ પેદા કીધેલો છે. હું મારાં ઘરમાં દાલતની રેલછેલ વચ્ચે, વાહાલાંઓના બેસુમાર ખ્યાર વચ્ચે, અને હોરમતની શાંત સમાધાની વચ્ચે રહેલો હતો, ત્યાંથી મને ઘસડી લાવી આ ખાનાખરાબીના ગારમાં ગરક કરનાર તુંજ માહા મુજ છે, તો (ઘણાજ જુસ્સાથી) હવે હું તારો ટોટો પીસશ, તારું લોહી પીવશ, તારું ખુન રેડશ.

કાઉસ—(ઘણો ગભરાઈને-ઢોંગથી) હા માર માર, મારી નાખ. તારા તરફથી એવી ભારી નીમકહરામીના સુખનો મારે સાંભલવા પડે તે કરતાં હું દશ હજાર વાર મુવેલો ભલો. લે, ખસ મારીજ નાંખ,

ફીરોઝ—(ઠડો પડીને) નહીં નહીં બેરાદર કાઉસ મને માફ કર. હું શું બોલુંછ, શું કરુંછ, તેનું આ વળતે મને જરાખી ભાંત નથી. અરે રે કાઉસ, મારી ખ્યારી પરીનનું જરીયાંણુ જે મારી છેલ્લી આશા હતી તેખી મેં એક કુંકારામાં કુંકો દીધું તો હવે મારું શું થશે? મારી પરીનનું શું થશે? બેહન મેહેરીનનું શું—અરે રે શું થશે? (રડેછે.)

કાઉસ—(કોટી કરીને) ના રડ રે મારા ફીરોઝ, તું ના રડ. (ઢોંગથી રડીને) તું રડે ત્યારે મારાથી રડ્યા વના કેમ રહેવાય! મેં તો તને ઘરેણાં લાવવા ઘણુંખી ના કહ્યું, પણ તું મારી નાએ નહીંજ રહ્યો, ને અંતે આ પરીણામ થયું.

ફીરોઝ—પણ એ પરીણામ સાથે હું છવી શકવાનો નથી. કાઉસ હું છોકજ—અરે છોકજ ખોહાર થયલો હવે ઘર જવાનો નથી.

કાઠિસ—(ધીમેથી—ઉસ્કેરીને) ત્યારે એક હજીબી ખીજ બાજ માંડ.
પેલો બરબર આજે પૈસે તર થઇ ગયોછે, તેના પાસ
ઉછીના ફક્ત પંદર હજાર કઢાવ, ને માંડ એક ખીજ બાજ,
ને જો પછી શું થાયછ ને.

શીરોઝ—(વિચાર કરીને)એ સલાહખી રાસ્ત વ દુરસ્ત છે. (ઉસ્કેરાયલો)
હું જાઉંછ ને માંડુંછ એ બરબરસે ખીજ એક બાજ, ને
(જતાં જતાં) નસીબ રે નસીબ, હવે તો એટલું બેરેહમ
થતું ના. (જાયછે.)

કાઠિસ—(હસીને) હા—હા—હા! હારયો જુગારી બમાલું રમે! એ રમ-
વાનો અને હારવાનો, અને ફરી હારયો એટલે ઘેર જવાનો
નથી. એ ઘેર નહીં જાય તેમાંજ મારી ફતેહ છે. એને
હયાં પડતો નાંખી હવે એને બદલે એને ઘેર હું ફરી માંડું,
ને જો એની નખરાંદાર આરત મારી જખાંદરાજ પર
માહાત થાય તો તેણીની હોરમતની ધુલ કરવાથી મારી
અદબાધિના આતશ કાંઈખી શાંત થવાનો. જાઉંછ હવે પરીન
મને કેવી અને કેટલી ફતેહ આપેછે. (‘મુશીમાં ગાયછે.)

“ My Grand Father's Clock ”—એ રાહ.

એત ગાફીલ ગમાર, એતી થા હેશીઆર,
થઇ જા તું ખબરદાર, રે આ યાર!
કર ના તું કાંઈ નકાર, દુન્યામાં મક્કાર
છે પડેલા બેસુમાર, રે આ યાર!
જુલમગાર, ચોરચખાર, બદકારો અપાર
દખાવે ઇજતદાર, રે આ યાર!
થઇ નેક અવતાર, કરે પાપો હજાર,
તેવો છું હું નામદાર, રે આ યાર!
થવું હોય જો જરદાર—થઇ જા તો બદકાર,
નહીં લે તે આધાર—નહીં તો પડશે પાર,
એવો છે સૌ ચીતાર, ત્યારે તું ધ્યાન લગાર,
તેવો છું હું નામદાર, રે આ યાર!

(જતો રહેછે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

(ફીરોઝનું ઘેર. ખુશરો અને મેહરીન.)

“બની આદમ ન હો ગાશીલ” —એ રાહ.

મેહરીન — રડશું શું નશીબને અમ, અએ મેહરબાંન દોસ્ત આખેર,
ફૂંડશું શું સંતાપના તાપે થઈ બેજર, અમો કયાં વેર? — રડશું.
બેરાદર તો છતાં છે પણ, અમારે મન મુવેલો છે,
બુગારના લખમાં ચકચુર થઈ તે નહીં આવે ઘેર. — રડશું.
આધારે અમ ફક્ત તારે છીએ, તું જાણ, જાની ખુશરો,
દીએ લાવી મેલાવી તું ફીરોઝને મુઘારી, દલેર. — રડશું.

“તરે ઇસ્કને જુતે બેવકા” —એ રાહ.

ખુશરો — મને આપ તે હક અએ પ્યારી, જે દીએ ફીરોઝપે સરદારી,
તુંજ કદખુદાઈની જે સનદ, હોય દહં ફીરોઝને મુઘારી. — મને.
તો સમજ તું અએ દલરૂબા, મુજે નેકાના ગાંઠસે જોડા,
નવાજેશ કર નેક નેકાની, વેક વહાલી વેક તું વીચારી. — મને.

મેહરીન — પ્યારા ખુશરો, આજવેર મેં તુંને મારો હકદાર ખાવંદ
કરવામાં ધીલ કીધી, તો ફક્ત તે એટલાજ માટે કે અહીં
રહી મારી હીણાં કરમની બેહન પરીનને તેનાં દુઃખ વચ્ચે
હું કાંઈબી દેલાસો થઈ પડું. વલી બોળ હાથપર, મારો ભાઈ
ફીરોઝ જ્યારે ખાનાખરાબીના ખરાબા ઉપર ચઢી જઈ
ખોહાર થવા મંડ્યો છે તેવા અફસોસના વખતે હું શેહાદીની
ખુશબખતીમાં આમેજ થાઉં તે સહ્યતાના કાનુનો માટે હું
ઘણું ગેરકાયદે સમજું છું.

ખુશરો — તું ભુલ કરેછે, અએ દલરૂબા. એક પાકજદ પ્યારમાં જેમ
એબ સમાતી નથી તેમજ તેને પછીથી શેહાદીની સનદ
વધાવી વધારે ઓસ્તવાર બનાવામાં પણ કશું ગેરકાયદે
ગણાવું જોઈતું નથી. તારા પવીત્ર હાથનો ઉમેદવારીમાં તે
આજવેર, મને ખોટી કીધો, અને હું ખુશી શાથે ખોટી

થયો, પણ ફીરોઝને ખોહારીથી ખચાવા હવે મને કાંઈક સગપણની સત્તા નેઈએ, અને તે તારા તરફથી મેળવવાને હું ખાહેશમંદ છું. તારાં નાધલાં કુટુંબમાં હું પલોટાઈ ગયલો છું, તોખી હજી એક પારકો છું, અને એક પારકા તરીકે ફીરોઝને ધાક અથવા ધમકીથી ખચાવાને મને હવાણાં કાંઈક હક નથી; પણ તું તેની વડી બેહેન ને મને નેકાથી નવાજે તો ફીરોઝ સાથની મારી અતલગની સગાઈ મને તેના બાળમાં ઘટતું કરવાને ગોયા એક સનદ પુરી પાડશે.

મેહરીન—તો મારે કબુલ છે. તારાં નેકબંદ ખેસાવંદો રૂબરૂ આજેજ શોહાદીના પાક ગાંઠથી સદાની એક થવા હું તૈયાર છું. એક સદગુણી ભરથાર પામવો એ એક સ્ત્રીનું સૌથી શ્રેષ્ઠ સુભાગ્ય છે, અને તેવા એક ખાવંદ તરીકે તું વાહાલાને બાહાલ રાખવા હું મગરૂખ થવશ. (જાય છે.—પરીન આવે છે.)

“મયે જાંણીતીયી પરીએંશિ” —એ રાહ.

પરીન—અરે અરે નસીબ, એ નવો થયો સેતમ, તુલક ક્યાં મોશાલ^૧ એ હું રહું કરતી ગમ!—અરે. જરીયાંણુ લઈ જઈ નહીં પાછો આયો યાર,^૨ ક્યાં તક^૩ હું નસીબને રડશ દમબદમ!^૪—અરે. રાહા નેઈ રહી રહી હું થાઉં રે બેજાર, ક્યાં વેર^૫ વેર^૬ કરશે તું હુંસે^૭ અએ કરમ!—અરે. ઉદાસી હું દાસી તેહારી,^૮ અએ મારા ફીરોઝ, ક્યાં સુધી હું ખમશ એ જુદાઈનો જખમ!—અરે. (કાઉસ આવે છે.)

કોણ, ખેરાદર કાઉસ!

કાઉસ—હા નેકબંદ બાનું. વગર ચેતાવવે તારા પાક એકાંતવાસમાં અચબુચ આવી ઉભો રહી ખલલ કરવા સારૂ હું શરમીંદો છું, પણ જે પાક હેતુથી હું અતરે હાજર થયો છું તે એ

૧ માફક. ૨ ભરથાર. ૩ સુધી. ૪ વારેપડીએ. ૫ સુધી. ૬ અદાવત, દુસમની. ૭ મારા સાથે. ૮ તારી.

મારી બેઅદબીની પુરતી દરગુજર છે. વાઈ, આપણે હયાં એકલાં જીએ, બાનું?

પરીન—હા સાહેબ. બેહેન મેહેરીન ખુશરોસે નેકાથી એક થવાને હવાણાંજ મારાથી રૂખસદ પામી ગયલી છે, ને (કુઃખથી) બહાલા ફીરોઝના રોશન દેદાર જોવાથી તો હું હજીતક બેનસીબ છું. મારા શાથ કાંઈ ખાનગી ગુફ્તેગો કરવી છે?

કાઉસ—(ખાનુએ) ત્યારે આવી તક ફરીથી હાથ આવનાર નથી. (મોઠો) હા બાનું. મારી વાત ખાસ કરીને ખાનગી છે, અને તેથી આપણે હયાં એકલાં મલ્યે જીએ એ ત માઈ તેમજ તાઈ સુભાગ્ય છે.

પરીન—(અચરતીથી) એટલે સાહેબ?

કાઉસ—અફસોસ અએ બાનું, હું શું બોલું! જે આફતની મારે તુંને ખબર આપવી છે તે જાહેર કરવાને મારી જખાંનમાં જોર નથી. મારી પાસ પુરતા બોલ નથી.

પરીન—(ગભરાઈને) અરે રે, એવું તે તે શું છે? મારો ભરથાર—

કાઉસ—સલામત છે, પણ હવે તેની સલામતીમાં તારી સલામતી નથી.

પરીન—એટલે ?

કાઉસ—તે તારી પાક મોહોબતને લાયક નથી, અએ બાનું. હું લોક નીંદાપર એતખાર લાવનારો આસામી નથી, પણ મારી ખાતરી થઈ છે, અને મેં નજરે જોયું છે કે તારો ફીરોઝ તુંને બેવફા થયો છે.

પરીન—(ચોકીને) ઓ ગજબ, હું આ શું સાંભળું છું!

કાઉસ—તું બીલકુલ બોલે બોલ, હરફે હરફ સાચી વાત સાંભલે છે. તે એક વફાદાર દોસ્ત તુંને સંભલાવે છે. વધારે શું બોલું અએ ભલી પણ બોલી બાનું, પણ મને અફસોસ સાથ બોલવું પડે છે કે તે તેને પ્યાર અને વિશ્વાસમાં સપુરદ કીધેલું જરીયાણુ એક અનીતીમાન અને બેમરવત આરતને સણગાર આપે છે.

પરીન—(જુમ પાડીને) ઓ નહીં નહીં, તે કેમ બને? તે તો મેં તમારેજ વારતે આપ્યું.

કાઉસ—તે સઘલી એ માહા જુરાની ઠગાઈ હતી. મારી સહીના કાગલ જે તુને એણે ખતાવ્યા તેખી ફરેખી ઢોંગ હતો. મેં એવો કાગલ લખ્યોજ નથી. હું કશું જાણતોજ નથી.

પરીન—ત્યારે મારાં દુઃખની જામ પુરેપુરી ભરાઈ રહી (રડેછે) અરે અરે ફીરોઝ, આ કેવો ભયંકાર દગો! (ફસકાઈ પડેછે.)

“સજનકે હાથ પંખા પંચરંગી”—એ રાહ.

અરે દેલદાર, તેં જો ઠગાઈ,^૧ મારું સુખ ગયું લુટાઈ—અરે.

તારી મોહખતમાં હતો દગો નહીં, હતી નહીં એટલી હું હયરાંન, દગો કરીને ઉમેદ ગુલસન^૨ કરી દીધી તેં વયરાંન;

અરે અફસોસ, ઠગાઈ એમ થાઈ—મારું સુખ.

સહ ખચું મેં, અએ અઝીઝ રે, પણ થઈ આજેજ હું હવે, થઈ જફા એ ભારી ભરથાર, તારી વફા જવે;

અરે દેલદાર, તણ કાંએ દાંનાઈ—મારું સુખ.

કાઉસ—હવે ગમ કરવાથી શું ફાયદો હાંસલ થવાનો છે, અએ નેકજનદ પાકજનદ બાનું? ધીરજ ધર.

પરીન—ધીરજ! ધીરજ એટલે શું? અરે રે, જેને જાનથી જ્યાદા આહો તેણેજ જ્યારે એવો ભયંકાર દગો કીધો, ત્યારે હવે ઉપાય શું?

કાઉસ—ઉપાય એક હાથમાં છે, પણ એક સોના જેવોજ કારગત છે. અએ દેલરૂખા, તારાં દુઃખ વચ્ચે દીલાસો થઈ તારો કમીને. ફરમાનખરદાર થવા હું સર ઝોંકાવી આરબુમંદ ઉભો છું.

પરીન—(ચોંકીને) એટલે સાહબ?

કાઉસ—અએ બાનુઓની બાનું, જ્યાંવેર ફીરોઝમાં ફીરોઝપણું હતું ત્યાંવેર તેં તેને આસ્તવાર અને પાક વફાદારીથી આહો, પણ જ્યારે તે પોતે પોતાને હાથે એવી ફીરેસ્તાઈ વફાઈને નાલાયક

ઠકચો છે, ત્યારે તેવા બદકાર બેવફાને ચિત્કાર. તેનાપર કીનો લેવા એક પેહેલવાની અબલાનાં કુવતથી કમર કસી તૈયાર થા.

પરીન—અને તે કઈ રવેસે?

કાઉસ—એકજ રવેશે, અને તે એ કે આ પક્ષીદ ધામ મુકી આએજ ઘડીએ ચાલ મારો સાથે. હયાં તું દરેક પલે વધતાં સંકટના વધતા નેખમમાં છે, તેમાંથી બચવા—સુખી થવા મારો ગોદનો માયા ભરચો સાહો બાહાલ રાખ.

પરીન—(ઘણાજ ગુસ્સાથી) અએ બેલગામ ચોર, બંધ કર તારી પાપ ભરેલી બકવા. બે બદામ કમીના કુત્રા, મને બોલવીને ભુલાવાની તારી નીચ કોશોશ બીલકુલ હરામ ગઈછે. હું પેહેલાં તારાં બોલવા પર ડગાઈ, પણ હવે મારી ખાત્રી થઈછ કે મારો ફીરોઝ મને બેવફા નથી, પણ તું બદકાર તારી ખુશી નેમમાં ફાવવા એ ફરેખ માત્ર મચાવતો હતો.

કાઉસ—હું: હું: એટલું બધું? અએ કમસમજ ચોરત, તું એમ ના જાણતી કે તારા આએ દોલાના દાબથી હું કાઉસ બચ્યો દબી જવશ. દોસ્તીના સાહ્યા હેઠલ તારા ભરથારને પાયા-માલ કરો મેળવાનો મારો અખતરો હું પુરો કરી રહ્યાછું, તો હવે તેનો જાહેર શત્રુ બની તેનીજ મોહદારની હોરમતની ધુલ જો સમજીતથી નહીં તો હું જાસ્તીથી—જબરીથી કરશ.

પરીન—(તીરસકારથી) અરે મુજ, તું દોસ્તીના પવીત્ર તરીકાપરથી આવારવા જેટલોખી નાલાયક છે. હેવાંનીઅત હવસોથી ભરપુર હે આદમીયત હેવાંન, જો બનતું હતે તો તારાં આ પાપ માટે મારી ખુનખાર ચસ્મોમાં ચમકતા ખુનરૂપી આત-શથી હું તને બાક્ષીને ખાખ બનાવી દેતે. પણ જો હે નાલાયક નીચ, જોકે હયાં હું એકલી છું તોખી તું

જાણે શું એક યકીનદાર ચોરતની હીંમત?

જાણે શું તું હેમક યકીનની કીંમત?

યકીનની હીંમતમાં છે ચોરત નરે શોર,

તું પાપની પીછાણમાં છે હીચકારો આખેર.
એકજ મુજનું યકીન, એકજ મુજનો ચાર,
ગાથું છું હું એકજ જેમ પરવવદેગાર.

કાઉસ—એમજ છે ની અએ ચોરત ત્યારે? મારી સમજવતો કે
ધમકીની અસર તારાપર પોહોંચતીજ નથીની?

“ કરવતીઆં લેને દે ”—એ રાહ.

પરીન—હટ હટ હયાં કાલું કર—જરે મુજ.

શીહા સુરત પર આગ લગાડ.—હટ.

થુકી જીવતર પર, જા ફરમાઉં,

જા—જા—જા જાલેમ, જાંહેનમ જા.—હટ.

(તેને ઘણા ગંભીર ગુસ્સાથી હરકાટીને કાઢી મુકેછે—કાઉસ

તેના ગુસ્સાથી દબી જઈ નાહસી જાયછે.)

પ્રવેશ ૩ જે.

કાઉસનું ઘેર.

[કાઉસ અને ખરજોર.]

કાઉસ—(ઘણોજ નાશીપાશીથી) કાંઈ નહીં બન્યું ખરજોર. તે લટરા-
જખોર ચોરતની જાંબાદરાજી આગલ હું પેતાકાત ખાયલો
બની હીચકારા હેમકપેરે હોંમત હારી હીણપસ્તી વચ્ચે
પાછો નાહસી આવ્યો. આહા! શું કહું ખરજોર, નેકજદ
ચોરતો પોતાની નીતીની જાલમણીમાં એટલી બધી જોરેમંદ
હાયછે, એવો મને મારા આખા અવતારમાં કદી અનુભવ
થયો ન હતો. તેની તેજદાર ચરમોનો અમકાત—તેના
મીજજનો મરદાત, અને પાક ગુસ્સાથી ફડકતાં તેણીનાં
રશીલાં નેણાએ મને ઘાસ્ટીથી ધુળવી એવો તો નામરદ
બનાવી મેળ્યો, કે ફડકત તેના હાથના એક ગંભીર પાણ
દબદબા ભરેલા એસારાની ધમકીથી હું શરમોંદગીભરેલા
હાલે નાહમેદ થઈ પાછો નાહસી આવ્યો. પાણ વાઈ
ફીરાંઝની શું ખબર?

અરજોર—ફીરિઝ મારા પાસ બીજાં ઉછીનાં નાણાં લઈ રમવા બેઠો, ને છેલ્લી બાજી છેલ્લી બાજી કરતો ગયો ને રમતો ગયો, એટલે પેટ ભરતું રમી ધરાયો, ત્યારે બીજા બાવીશ હજાર માટે સામે મારો કરજદાર થયો!

કાઉસ—બાવીશ હજાર?

અરજોર—(હસીને) હા બાવીશ હજાર, કે જ્યારે તેનાં ગજવામાં તો બે કુટી બદામ વટીક હતો નહીં!

કાઉસ—પણ ત્યારે તો એ ચરેલો ખુબ બીજવાઈ ગયો હશે?

અરજોર—અરે બીજવાવાનું શું પ્રછશે, પ્યારા રફીક! મેં તો એમજ ઘાયું કે એ બીચારાની આગરીજ ખરી ગઈ; સઘલું ભાંજ ફાડ ને માર ફાડ કરતો મારી નજર આગલથી બહાર પડ્યો.

કાઉસ—પણ તે ગયો ક્યાં?

અરજોર—ખુદા જાણે ક્યાં જહનમાં હોમાવા ગયો.

કાઉસ—ત્યારે ખરજ્જર, હવે આપણને આલસુ બેસવાનું નથી. તે હયાંથી હારેલો મારેલો હવે ઘેર ગયો હશે, ને તેની નાપેકાર નારે તેને મારે માટે સઘલું ફાડી મુકયું હશે, વાસ્તે હવે આપણને આ દેશની હવા ધણી ગરમ પડશે, હવે આપણને નવાં છટકાં વગર ધીલે માંડવાં જોઈએ.

અરજોર—અને તે શું?

કાઉસ—તે એજ કે તું હમાણાંજ સરકારી અમલદાર સાથે તેનાં મકાંન પર ધસી જા, ને તારા બાવીશ હજારનો એકદમ તગાડો કર.

અરજોર—પણ તેના પાસ બાવાની બાખ નથી, તો બાવીશ હજાર ક્યા ચુલામાંથી તે જાંહાંસવાનો હતો?

કાઉસ—હેમક, તે નહીં જાંહાંશી શકે તેમાંજ આપણી ફતેહ છે. કરજદારીનો વાંક આપણાં શેહરમાં ક્યાં નાનો સુનો ગણાય છે! તે કરજ આપી શકશે નહીં તેમજ તારું કરજ ના પાડી કે નામુક્કર જઈ શકશે નહીં, ને તેથી તેને પકડી જાંજરે જકડાવી તું કેદખાંને પુરાવ. જા દોડ, વખત ના ખોઈ,

કારણ કે દરેક પક્ષે હવે જ તે છુટો રહ્યો તો આપણે પોતાને માટે ભારે જોખમ ભરેલો છે.

અરજદાર—જો એમજ છે તો હું આ ચાલ્યો. હું હવાળાં આવી તુંને આ કામ સંરજન પાર ઉતારી આવવાનો ખબર કરશ. (જાય છે.)

કાઉસ—(એકલો—અત્રાપાથી) અરે અફસોસ, હું કેવો નાહીંમત, નાતવાન, નાકોવત ખાયલો! હું હાંફી હુફી તે દલરખા નાજનીને હાથ કરવાના હેતુથી ગયો, પણ જાણે તે જલદીથી મારી જીવ્યાં અને હાથ પગ જલદીથી બંધ કરી લીધા હોય તેમ હું એક બુઢીયા કે બાલક પેરે બીહતો ધુજતો પાછો નાહસી આવ્યો! (હાથ પર હાથ અફાલી) હેફ—લેઆનત પડી મારી એ હીચકારી તમેહ ઉપર. (ખાણું ઠોકાય છે.) કોણ?

(ખુશરો આવે છે.)

ખુશરો—એક દુસમન. તું લુચ્છાનો એક હરડતો વેરસી મુદ્દ.

કાઉસ—અને તોબી આ મારું પોતાનું મકાંન છે, ને મારાં મકાંનમાં ચાલી ચલાવી આવી મને અમપાન કરનારા હેમકોને હું પુરતો સવાદ ચખાડી શકશ.

ખુશરો—(ગુસ્સાથી) તું તારાં મકાંનના આશરા ઉપર મુસતાક થાયછ, હેં હીચકારા! પણ તારા જેવા બદ માણસોને સજ્જ કરવા કોઈબી જગ્યા નાલાયક નથી. (આંગ ઉપર જાય છે.)

કાઉસ—(ભરાતો છુપાતો) જો અચ્ચા તું પસ્તાશે, પણ મને તું કેહેવા શું માગે છે?

ખુશરો—થોડુંજ. હુંકેમાંજ. ફક્ત એટલુંજ કે તું દોસ્તીના લેખાસમાં દુસમન, વધારે—ફીરેસ્તાઈ અવતારમાં એક સેહતાન છે, અને તું સેહતાનને તારી સઘલી સેહતાનીયત વચ્ચે હવે તારી કેહર કાઢી હું સારી રવેશે પીછાંણી ચુકચોછું.

કાઉસ—આએ તો હવે હદ થઈ. કોણ છેરે બાહેર, અરજદાર, તુસ સોરાખ, ગેવ?

ખુશરો—(ખાણાંમાં આડો ઉભો રહી) કોણ નાપેકારની તાકાત છે કે મારી ને મારા ગુસ્સાની વચ્ચે માથું મારી તું હીચકારાં હેવાંનને બચાવા હીંમાયતમાં બાહેર આવે?

કાઉસ—(બીહતો ધુન્તો) એટલે, શું તું એમ ધારેય બચ્યા કે હું તારાથી બીહુંચ?

ખુશરો—ધારુંચ? અરે નીચ, ખાત્રીથી માનુંચ. (તેને પકડીને) છેલ્લા આપણે મહ્યા ત્યારે બાનુઓની હંભુરમાં તું ખટપટ વધારવક રાજી ન હતો, હવે શું છે? (કાઉસ ધુન્ને) પણ અરે દલદર, તારું હીચકારાપાણું તો છેક હદ કરેછ. ફક્ત મારા અવાજનાં જરથી તું નાખકાર આટલો ધુન્નેછે તો તું જેવા અકસર હીચકારાપર ત્યારે તો વેર લેવા હાથ હંચકવો એ બી હીચકારાપાણુંજ છે. તુંને એક સેહજમાં જમીનદોસ્ત કરી જાંનથી જીવો કરું એવો મારો એરાદો થાયછે, પણ તું મારે લાયકનો હમનખરદ નથી, એટલે મારું દીલ થતું નથી. હું બીજી અને વધારે ઘટ્ટી રવેસે તારો ખખર લેવશ. (જતો રહેછે.)

કાઉસ—હવે મારા જીવને ધીરજ પડી. ખાનેખરાખને જોતાંજ મારો જીવ ઉડી ગયો હતો, ને હું મારા દહાડા ગણાઈ ચુકેલા સમજ્યો, પણ બાજનો રંગ ફેરવાઈ ગયોછે, તો હવે દાવ મારવાની મારી વારણ છે. આવતી કાલનો સુરજ એ ચંડાલ જેવા નહીં પામે તેની મને જોડવાણ કરવી પડશે. પેલો ખરજેર લાલચુ છે, તેને જ કાંઈ આપવા કહ્યું તો તે બચ્યો એ કામ આસાન પાર ઉતારી આપશે. ઠીકછે, ઠીકછે લુચ્છ ખુશરો, તું તારાં કૌવત ઉપર મુસ્તાક છે, પણ તે મુસ્તાકીની મગરૂબીના વચ્ચે હવે થોડાજ કલાક બાકી છે. (જાયછે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

એક રસ્તો.

(શીરોઝ દાખલ થાયછે.)

“બસ આતસે ઉલફતને”—એ રાહ.

શીરોઝ—અફસોસ કે આ દુન્યાસે હું રદ થયો રે યાર,
જીવમ. મુજપે જમાનાને બેહદ થયો રે યાર.—અફસોસ.

તજ બહાલાંઓ તમને હું ભટકું થઇ હયરાન,
અફસોસ રે અફસોસ હજાર સદ થયો રે યાર.—અફસોસ.

(ગાયણ પુરૂં થતાં) અફસોસ રે હીણાં નસીબ, શું તેં એવુંજ
સરજવેલું હતું કે જુગારના લખમાં 'હું' ખોહાર થવા છતાં
દેવાંનો બન્યો જાઉં, અને તોખો એકબી બાજીમાં મારો
પાસો સવલોજ ન પડે! આ કેરદગાર, તુંથી દયા ચહાવાનેબી
હું નાલાયક છું, કેમકે હું છતા વારસે મારાં નાવારેસ થઈ
પડેલાં બે વહાલાંઓની હાલતનો જુગારથી ખોહાર થવા
પેહલાં હું કદી દયાથી વિચાર કરવા થોભ્યો નથી, પણ
તોખી દયા રે દયા, આ દયાના ભંદાર! હવે મારા થાકેલા
કંઠાલેલા—હાડમાર થયેલા જીવપર દયા કર. (રડીને) હું બબે
દીવસનો ભુખો તરસો કાંઈ ખાનાની તલબમાં ભટકુ છું, પણ
મારાં ગજવાંમાં એક કુટી બદામબી રહી નથી કે જેથી હું
ફકીરનો વટીક ખોરાક લઈ મારી હોજરીની આગ કમ કરું.
(દુઃખથી) મારૂં ઘેર દુર નથી, પણ ઘેર જવાના ખ્યાલથીજ હું
શરમથી ધુન્નુ છું. જેઓ દાસતની રેલછેલમાં એસ કરતાં હતાં
તેઓને આશીઆલાં ભીખારી બનાવી મેલી હવે તેમનીજ
આશા કરતો હું તેમના પાસ જાઉં, તે કરતાં આ કરીમે
કારસાજ તું મારૂં મેહિતજ કાંય નથી નીપજવતો! હવે ઉપાય
રહ્યો નથી, સીવાય કે કોઈ ધરમાતુ નેકજદથી ભીખ માંગીને
બે દરમ મેળવું, અને કાંઈ ખોરાક ખરીદી મારી ભુખે
કકલતી આંતરડીને શાંત કરું. હા, સાંમેથી કોઈ મદદ ચાલ્યો
આવેછે. એ બેરહમ નશીબ! એ હીનપસ્તીના વખત તું
દખડાવે છે, તે કરતાં કોઈ મોજેજથી આજ ઘડીએ મને તે
દાદગરની દરગેહ પોંહોંચાડી મેલ, કે મારાં દુઃખનો અંત
આવી જાય. (એક મદદ આવેછે.)

“શહેનશાહ જીજહ આલમદાર”—એ રાહ.

શીરોઝ—(આગલ જાંઘને) બેહરે? ખુદા કરો મુજપે કરમ,
બખ્શો મને ખાતર ખુદા બે દરમ;

ભુખો છું હું રાત યેથી અચ્ચે નેકજાદ,
દયાથી લેવો દાદખાં મારી દાદ.

મદ્—(અન્નયખીથી) પેશાંનીથી ખાનદાંની આવેછ નજર,
થયો હાલ એ કેમ, અચે બેસખર !
શું છે તારું નામ અને શું ખાનદાન ?
હકીકત જવાંન તું મુજસે કર બ્યાંન.

શીરાઝ—(ઘણાંજ દુઃખથી) પુછો ના પુછો ના પુછો મેહરખાંન,
ખાતરે ખુદા ના પુછો ખાનદાંન.
ખાનદાંની છું ફરજંદ-જોઈછ બેસુમાર
દાતતની રેલછેલ ને પૈસાના લાર^૧.

મદ્—ગયું કેમ ત્યારે તે જણાવ અચ્ચે જવાંન,
ખોહ્યું કેમ તે સઘલું તેનું કર તું બ્યાંન.

શીરાઝ—ખોહ્યું મેં તે સઘલું જુગારમાં હજુર,
હીણાં મુજ કરમે કીધું સૌ તે રૂધુર.

મદ્—હેવાંન્યત હવસની છે એ તારી ભુલ,
ચરેલા ચડસની તબેહ અનમુલ ;
સુધારજે-સુધરજે હજીખી જવાંન,
થેલી આ એક સોની કબુલ તું માન. (જાયછે)

શીરાઝ—ઓ રેહમી સાહેબ તારા બેદ ભરમે સમજવે જેવા ભારી છે
તેવાજ તે દુઃખની સજ્જથી જખમાવા કે સુખની હસીથી
નવાજવા નવા અને મોજુદ છે. આ નહીં ધારેલી રીતે
મલી આવેત્રી એક સોની થેત્રી કરકસરથી ચલાવતાં મને
લાંબા વખત વેર ચાલે એવી પુરતી છે, કે જે અરસામાં મારાં
પાપની ભુતની તોખાહ કરી હું તે ઇનસાફી ખાપની દરગેહ
પસ્તાવાથી પાક થયલાં દીલે જવાને તૈયાર થઈ રહેવશ. (જરા
થોભીને) અરે, પાણુ ત્યારે મેં વીસારી મેલેલાં મારાં બે
નીરાશ્રીત વહાલાંખોનું શું થશે ? તેઓના તે કીરતાર નિત્રે-

હુખાંન થશે, કેમકે તેમની આવી ભયંકાર ખરાબી કીધા
પછી તેમની નેક હજુરમાં હાજર થવાની હવે મારામાં
હીંમત અથવા તાકાત રહી નથી.

(જવા કરેછે—સાંમેથી બાબક આવેછે.)

“ પકડો પકડો ઇસી ઘકણને ”—એ રાહ.

બાબક—સોધતાં તુંજને થાકથી સાહેબ થઈ ગયો હું નરમ નરમ,
હાલત હેરાંન તારી હુમારી થઈ ગઈ, કર કરમ કરમ.
ઘરમાં ગમનાં આંસુ રહેછે બન્ને નારો ગરમ ગરમ,
જેઈ વીલાપ એ તેમની જુદાઈના જગ પુકારે શરમ શરમ!
ત્રણ ત્રણ રોજથી દીઠાં નહીં કંઈ ઘરમે તારાં કદમ કદમ,
સાહેબ શાએ ચુક્યો એવો બની બેફાંમ તું ધરમ ધરમ ?
ઘરથી બાકાત ભટકેછ શું કામ, કહે તું તારો ભરમ ભરમ ?
ચાલ તું સાહેબ—રકતી નારોનો તું ગમ કર બરહમ બરહમ.
(પટાવેછે.)

“ તેરા શુક્રો અહેશાંન પરવરદીગાર ”—એ રાહ.

ફીરોઝ—લઈ ચાલ મુજને બાબક બુજેગં વફાદાર,
દુઃખી સુની હયવાલ ખરે ગમખાર.—લઈ.
ખોહી દોલત જુગારના લખમાં તમામ,
કીધાં ખોહાર વહાલાં—થયો હું બદનામ;
દયા કર મુજ હાલપે અએ કીરતાર,
કસમ લઉં કે ફરી નહીં રમું જુગાર.—લઈ.
(જાયછે.)

પ્રવેશ પ મો.

એક રસ્તો.

(ખરજોર અને કાઉસ વાત કરતા દાખલ થાય છે.)

કાઉસ—એ બી બરહક છે, પણ હવે ફીરોઝની વાતપર આવ્યે. મારાં
ફરમાંન મુજબ તે તારાં માંગતાં લેહેણાંને પેઠે સરકારી
હોકમનામાંથી તેને કેદખાંન પુરાવ્યો ? •

અરજોર—હા રફીક. તારાં કહ્યા ઉપર અમલ કરીને હું બાહાદશાઈ હોકમનામાં સાથે સરકારી અમલદારો લઈ તેનાં મકાંન ઉપર ધસી ગયો. તે આપણી આગલથી છુટો પડેલો કેઠો ઘેર ગયલોજ નહીં, અને એ દીવસ વેર લુખો ખ્યાસો બાહર ભટકટો હતો, તો એતેફક રસ્તામાં ઘરડો બાબક મલી ગયો, તે તેને પટાવીને ઘેર લઈ ગયો.

કાઉસ—અને એ વાતની તને કેમ ખબર પડી?

અરજોર—ફીરોઝની મોહોરદારે રડતાં રડતાં એ વાતની મને ખબર કરી. તેણીએ મને આજેજનાં આંસુઓ વચ્ચે જણાવ્યું કે તે લુખો તરસ્યો એ દીવસે હવણાંજ ઘેર આવવા પામ્યો હતો, માટે મારે તેને તુરત ઘસડી જવા જેવો જુલમાત કરવો નહીં.

કાઉસ—અને તે શું તેના જવાબમાં કીધું?

અરજોર—ફીરોઝની મોહોરદાર અને તેની બેહેનના વીલાપ ભરેલા કકલાતથી અને બાબકના કાલાવાલાથી મને દયા તો અતી-ઘણી લાગી, પણ તારા ગુસ્સાનો ડર કરીને મને તારૂં ફરમાન અદા કીધા વના ચાલ્યું નહીં.

કાઉસ—તે અતી ઘણું નેક કીધું. વેર અને દયા બન્ને એક મકાંનમાં સાથે વસી શકે નહીં, ને તેથી તે વેર ઉપર દયાને ફાવવા દેવાનું હીચકારાપણું બતાવ્યું નહીં એ ઘણું સાબાશી ભરેલું છે. પણ વારૂં ફીરોઝ એ ફતકો કેમ ખચ્યો?

અરજોર—ફીરોઝ એ ફટકાથી તમામ આજેજ થઈ ગયો. તે હવે સમજી ગયો કે તું બીરાદર તેનાસે દગો કરતો હતો, અને તેથી તેણે જેમ તારાપર તેમ મારાપર ગાલો અને કદુવ-આનો વરસાદ વરસાવ્યો. છેલ્લે જ્યારે તેની મોહોરદાર ને બેહેનની ગોદમાંથી તેને જસતી સમેત ઘસડી લઈ જવામાં આવ્યો, ત્યારે તે એક ખચ્યાં પેરે ડસકાં ખાઈ રહ્યો.

કાઉસ—ત્યારે એ તો થયું ખરજ્જર. હવે એકજ છેલ્લો ફટકો લગાવવાનો છે, ને તે લાગ્યો એટલે તું ને કબુલેલા વીશ હજાર આપી

(બાબુએ) આપતો મરે ન લેતો સાથે—હું ન તું અહીંથી પોખારા માપી જઈશું.

અરજોર—અને બીજું કામ તે પેલા ખુશરોને ઠાર કરવાનું છે, નહીં વાડું?

કાઉસ—હા તેજ. એ ચંડાલ આપણો ઉંઘાડો શત્રુ થઈ બેઠો છે, એટલે જે વખત જાય છે તેમાં એ આપણને સંપડાવી દેવાનો, વાસ્તે તે એમ કરે તે અગાઉ તારે તેને તારી તેમજ મારી સલામતીને સાડું ઠાર મારી નાંખવો પડશે.

અરજોર—રફીક બધું બનશે, પણ ખુંન મારાથી થઈ શકવાનું નથી. અરે! ખુનના ખ્યાલેજ મને ધાસ્તીનાં ધુન્નરાં અને ઘભરાતનાં આંકરાં ચઢે છે!

કાઉસ—હટ નામરદ બાપલા, તું એક ઈરાની ખચ્ચાને શરમાવે એટલી હદ સુધીનો હીચરાકો છે. ખુન કરવાં તે શું કાંઈ મુશ્કેલ વાત છે? અરે હેમક, માડું જે ચાલતું હોય તો હું તો રમતાં રમતાં અને ચાલતાં ચાલતાં લોકોનાં ડોકાં ઉરાડી નાખું! એમાં કોણના બાપની મના છે? ફક્ત હીકમત હીમત અને સીક્ત જોઈએ. હોંસ પકડ હેમક, હોંસ પકડ. એમ આવ : શું તારામાં તોખમદાર ઈરાની કુવત નથી? (ઉસ્કેરીને) હીમત ધર. એકજ ફક્ટો, ને સૌ તમામ થઈ જશે. જે ખુશરો જીવ્યો તો હુંજ મુવો એમ નથી, પણ સાથે લાગો તુંબી મરવાનો, અને ત્યારે શું તુંને તારો જીવ બહાલો નથી.

અરજોર—(વીચાર કરતો) હા જીવ વાહાલો તો છે.

કાઉસ—ત્યારે શું? તું બસ ઠેકાવ કર. તારી સલામતીને ખાતર ખુશરોને જીતી જીતી કરવાને આસતવાર ઠાકવથી કમર કસી તૈયાર થા.

અરજોર—(ઉસ્કેરાયલો) ઠીક છે ત્યારે, જા મારે કપુલ છે.

કાઉસ—(તેને કોટી કરીને) હવે કેવો પ્યારો ને ડાહ્યા લાગેછ, મારા દાસ્ત! એમજ જોઈએ. હવે ત્યારે સંભાલજે; ખુશરોનો ઘેર

જવાનો સમો થયો છે ન તે હવાણાં અહીંઆંથી પસાર થશે. હું અહીંથી ઘર જાઉં છું, કેમકે મને જોતાં ખુશરો કદાચ વેહેમાશે. હું ઘરમાં તારી અતી આતુરતાથી રાહ જોવશ. (જવા કરે છે.)

ખરજોર—પણ જરા સખુર કર દોસ્ત, ધાર કે ખુશરો મારા હાથ પર મુવો તો પછી?

હાઉસ—તો પછી? તું નહીં સમજ્યો? તો પછી મારી મતલબ એ ખુનનો અપરાધ પેલા ફીરોઝ પર સાબેત કરવાની છે. તારી સાક્ષી તો મોજુદ છે, ન તે ઉપરાંત જરનાં જોરથી આપણે બે ચાર બીજા સાક્ષીઓ ઉભા કરીશું, ન સરકારમાં એ ખુનની ખબર કરો ફીરોઝને સપડાવી દઈશું. (ખાનુએ) અને ત્યારેજ પેલી નાપેકાર પરીનતું જોર ભાગશે ને તે મારા હાથ પર માહાત થશે. કેમ ખરજોર, સઘળું સમજમાં આવ્યું? જો જો હો, કાંઈ લુલ નહીં થાય. તું હયાં તારું કામ તમામ કરી આવ, કે પછી આપણે સતાવાલાઓ સાથે બંદી-ખાંનાંમાં ધસી જઈ ફીરોઝને પકડીએ, ન વધારે દુઃખ ભરેલાં બંદીખાંનાંમાં પુરાવી તેની ગરદન જલદીજ જલાદને સપુરદ કરાવીએ.

ખરજોર—ઠીક છે ત્યારે દોસ્ત, તું જ અને હું પુકે આવું છું. (એકલો) ખુન કરવાનું માથે તો લીધું, પણ ખુન કરવાની છ-છતી ચાલતી નથી. વખત પાસે આવેછ તેમ ધ-ધ ધુજરાં છુટે છે, ન જ-જખાંખી સાથે લ-લડકે છે! આ પેલા આવ્યો, મારે ખાનુ થઈ જવું જોઈએ.

(ખાનુ થાય છે—ખુશરો મેહેરીનની ખુબશુરતીની સીકતમાં ગાતો આવે છે.)

“ગુલ ચમનમે ખીરછુ” —એ રાહ.

ખુશરો—ધ્યારી મારી નહીં વીસારો દહું યાદ તારી, તુંજ હોસાંનનો છે છાપ ભારી ઓસતવારી. મીઠી મેહેરીન ધ્યારી મારી તારો દીલદારી,

છે મધુર આસનાઈ હુર સમાન મુખ્યારી.
તુંજ નેણ રસીલાં પ્યારી-ગોલાખી રૂપસાર,
નાગ કાલા સમાન તુંજ કેસનાં સુલકાં પેચદાર.
હરાણુ પેરે ચતુર તુંજ ચશમે ચમકે પ્યારી,
હોઠ પરવાલાં-દાંત મોતીની માલા જરી.
ખુદ ખુબસુરતીના ખીલેછે બાગો બાહારી,
જખમાવે જ્ઞતાંને જેમ કારી કટારી.

(ખરજેર તેને કટારી મારવા જાયછે તે ચોંકીને અચકી જાયછે.)

ખરજેર—(ઘભરાતથી) ક-ક-કટારી! નહીં, મુ-મુરખી સાહેબ,
કટારી નથી. (છુપાવી દેવાની કોશિશ કરેછે.)

ખુશરો—(ભારે અચરતીથી) અરે આએ શું બેદ? સખર કર અએ
નાપેકાર આપ તો એક કારી કટારી છે.

ખરજેર—(ઘણાજ ઘભરાતથી) માફ કરો મેહરબાંન માફ કરો,
એમાં મારો વાંકે નથી. તમાફ ખુંન મારી ખુશીથી કરવા
હું નહીં તાંપ્યો હતો.

ખુશરો—યા પરવરદેગાર, માફ ખુંન!

ખરજેર—હા સાહેબ, તમાફ ખુંન, પણ તે કરવાને તો મને પેશા
ચંડાલ કાઉસે ઉસકેરચો.

ખુશરો—(બાબુએ) યા ખાવીંદ, કેવા સંજોગથી-કેવા ચમતકારથી તે
મારો જન આ હોનારતમાંથી બચાવ્યો છે. (મોટે) અને
ત્યારે તું નાપેકાર એમ બચાવ કરેછે કે હમણાં તે જે મારા
પર કટારી ઉગામી તે તારો મસ્જીથી નહીં, પણ પેલા ચંડાલ
કાઉસની સમજવતથી હતી?

ખરજેર—હા સાહેબ. તમે જો મને માફ કરવા કબુલાત આપો તો
હું સઘળું કબુલ કરી દેવા તૈયાર છું.

ખુશરો—તું જેવા પાપના હમશરીકને માફ કરવું એખી તે કીરતારની
દરગાહમાં એક પાપ કીયા બરાબર છે, પણ જ તુંને હું
આ તારા ભારે વાંકે માટે માફ કરું છું, ન બોલ હવે જે
કેહવું હોય તે ખુદાને હાઝર નજર ગણીને.

અરજોર—તમે મેહરબાંન તે દીવસે કાઉસને તેનાં ઘરમાં મલી આવ્યા ત્યારથી તે તમારા જાનપર ઠાંપેલો હતો, અને તેથીજ તેણે તમારો ઘાણુ કાઢવા મને મોટી લાલચે મેદાંન પાડ્યો.

ખુશરો—ત્યારે જ તું કાઉસનો હુમરાશીકજ છે તો પેલા ફીરોજને કેદખાંને પુરાવામાં તારો પાપી હાથ હોવોજ જાઈએ, તે વિશે તું શું કહેવા માંગેછે?

અરજોર—સાહેબ, તમે મને માફ કીધુંછે ત્યારે હું તમારાથી કશું છુપાવા માંગતો નથી. કાઉસ દોસ્તીના લેખાસમાં ફીરોજનો અવલથી શત્રુ હતો, અને તેના પેસાની અને તેની પાકજીદ મોહોરદારની હોરમતની ખોહારી પર તે સદાનો ઠાંપેલો હતો.

ખુશરો—તે મને રોસણુ છે. વાઈ પછી ?

અરજોર—કાઉસ કગારા પાસા તૈયાર કરીને હંમેશ ફીરોજને જુગાર રમાડતો હતો, અને તેની ભારે દાલતની પછએ પછ તે પુરાએ કગાધથી લુટી લીધીછે.

ખુશરો—ત્યારે એ વાતમાં તે ફાવ્યો, પણ પેલી ખીજ વાત? તેની નેકજીદ નારની તે ઘુલ કરવા માંગતો હતો તે?

અરજોર—તેમાં તે નહીં ફાવ્યો મારા મેહરબાંન. એક દીવસ તક જાહેને તે તેણીની ઉપર હીચકારો હુમલો લઈ ગયો ખરો, પણ તે પાકજીદ અખલાએ એક પેહલવાંની આરતને છાજતી દલેરીથી તેને હરધુત કરી તે નામદારને હીણપસ્તી વચ્ચે પોતાના ઘરમાંથી હાંકી કાઢ્યો.

ખુશરો—આફરીન, આફરીન, એવી પાકજીદ વફાદાર નારો પોતાનાં કુટુંબનીજ નહીં પણ આખી જગતની શોભા છે, પણ વાઈ પછી?

અરજોર—પછી તો સાહેબ છેલ્લે કાઉસે તે આનુનું બાકી રહી ગયલું જરીયાંનખી જુગારમાં જીતી લીધું, અને ત્યાર બાદ હરશેથી મને પંદર હજાર આપી મારી મારફતે ફીરોજને જુગાર રમાડી નવેસર કરજદાર કીધો અને મને ઉસકેરી મારી પામે હવાણાં તેને બંદીખાને નખાવેલો છે.

પુશરો—તેબી મને ખબર છે, પણ હજી એક બીજો સવાલ. કાઉસ મારા ખુનનો આરોપ કોણ ઉપર ચાલવવા માંગતો હતો?

બરજોર—કમનશીબ ફીરોઝપર. તેણે તે માટે મારા ઉપરાંત બીજા જોડા શાક્ષી ઉભા કીધા છે.

પુશરો—(વીચાર કરીને) ઠીક છે ત્યારે, હવે મને એક જુદાજ વીચાર પેદા થાય છે. જો તું મારી સમજવત પ્રમાણે ચાલશે ને માફ કહ્યું બળવશે તો તું ને માફ કીધા ઉપરાંત હું નીહાલ કરશ, પણ જો હજી તે દગો કીધો, ને કાઉસનાંજ પાપ ભરેલાં પાસામાં તું ભરાયો તો તું જ્યાંબી હશે ત્યાંથી પકડી તું ને તારી ઘટતી ફેજ પોંહચાડતાં મને ખુબ રવેસે આવડશે.

બરજોર—મારાં વચન ઉપર વિશવાસ રાખો, મારા મેહરબાંન. હું કસમ ઉપર કહું છું કે કાઉસ જેવા બદમાસની સંસ્થી હું કમ-કમું છું, અને તેથી હું નેક રાહ એખત્યાર કરવાને એક પગે છું; તમે ચાહો તે ફરમાવો અને તમારું કામ હું આસાન પાર ઉતારશ.

પુશરો—જો એમજ છે તો સાંભણ. તું હવાણાંજ જઈને એ નાપે-કારને ખબર કર કે તે મને જાનથી બેજાન કીધો છે. એ ખબર થતાંજ કાઉસ સરકારમાં તે જાહેર કરી ફીરોઝની ધરપકડ વાસ્તે સીપાહો સાથે ફીરોઝનાં બંદીખાનામાં જશે, અને ત્યાં તું અને હું કટોકટ વખતે હાજર થઈને એ પુરાને પોતાને સપડાવી દઈશું.

બરજોર—(હસીને) હા-હા-હા, એ છટકું આખાદ એ લુચ્છાને સપડાવી દેશે. ત્યારે હું જાંઉં છું ને એ ખબર કરી કામતું બહાંણું કાઢી તુરત તમે સાહેબને તમારે મકાંને આવી મલ્લશ.

પુશરો—હા, અને તે અરસામાં હુંબી મારાં મકાંનમાંજ ભરાઈ રહેવશ કે કોઈની નજરે પડું નહીં, ને ખુનની વાત જેની જાણમાં આવે તેને તે માનવાને કારણ મલે. જો વેહલો થા (બરજોર નમીને જાય છે.) ચંડાલ કાઉસ, તારું પાપ તે પરવરદગાર હવે ખમી શકતો નથી. ફીરોઝ તારો બદખખતી ને કાઉસ તારાં બદકરમોની હવે આખર આવી લાગી છે! (જાય છે.)

પ્રવેશ ૬ ઠો. અંદીખાનું.

(શિરોત્ર વિલાપ કરતો પડેલો છે.)

“બની બનીરે જક્ષ ભારી” — એ રાહ.

શીરોઝ — રહી રહી રે જક્ષ જરી — થતાં આખેર ખોહારી — રહી.

માફ માગુછું, પરીન પ્યારી, મેહરીન તારી પાસ,
જુગાર જુગાર તેં સત્યાનાસ, કીધું મુજ ખાસ, ભાંછ
કુલ આસ. — રહી.

ચેતો જગત કુત્ર, દુઃખના મારા દાખલાથી આખેર,
જાંણા જાંણા જુગાર છે વેર, ખુદાઈ કેહેર, જેમ કાતીલ ઝેર — રહી.

(ધ્રુમ રડેછે.)

ઓ પરવરદેગાર ! દેખીતી આંખના મારા ચાત્ર અંધાપાનું
અંતે આંખે સેવટ થયું. એક દોજખી દેવ એક સેહતાની
અત શત્રુની મીઠી પણ જુઠી સમજવતો પર ભોલવાઈ
ભુલવાઈને મેં જે ખોહારીનું કદમ દમખદમ લેયા કીધું
તેથી હું અંતે આ જાંહનમના ગારમાં ગમગોસાર પડેલો છું
તેનું મને દુઃખ નથી, પણ દુઃખ (રહીને) અરે એ મારી
ચાલથી જે બે કોમલ જીવોને મેં કીધું છે તેની યાદથી મારી
છાતી ફાટફાટ થાયછે. ઓ બેહસ્તનશીન મારાં સદાનાં મેહ-
રખાંન માદર પેદર, મારાં આ હોણા હાલ ઉપર તમારો કોપ
વરસાવી મને વધારે ધુજવો ના. ઓ જુગાર જુગાર, તારું
સત્યાનાસ થજે કે મારા જેવા તારા પાપી પુંજરીઓ પોતાનાં
પાપની આ પાયામાલ ફેળે પોંહચી દુન્યાને રદ નહીં થઈ
પડે! પરીન મારી સાચી મોહરદાર, મેહરીન મારી વફાદાર
બેહન, બેરાદર ખુશરો, અને રફીક બાબક તમ ચારે
બહાંલાંઓની મીનતજરી રે કાલાવાલા વટીકથી હું આંધલો
બેહરો સુનો નહીં સમજ્યો, અને હવે હું પસતાવાથી બલી
મરી આલે આ જોહાંન અને જાંનથી જુદો થાઉં છું. ઓ

બાપ, આપઘાતનાં પાપથી બચવા સીવાય હવે મારા જીવને
રાહાત રહી નથી, તો આપઘાતથી આહુંછ તારી દરગેહ, ને
મારાં રૂહ પર તું રહેમદીલ થને ! (રડેછે) પણ મરવા પેહેલાં
તારી એક ટુંક પાક એબાદતથી મારી ભરાઈ રહેલી છાતીને
હું ખલાસી આપું. (ગુણગુ પર પડી)

ઓ આલમના આધાર ને હસ્તીના શાહ,
કરુંછું મુંજ પાપની તોજેશ ને તોખાહ !
ભુલ્યો તું બાપની પાકીનેહ હું રાહ,
કીધી અખત્યાર મેં જે પાપની પનાહ,
આજેજ થઈ આપુંછ તેથી હવે આ જાનં.
જીવવું નથી કીધું મેં જગમાં પરમાણુ !
પણ મરવા પેહેલાં માંગુછ માલેકો માલેક,
અરજ આહુંછું તુંથી ઓ સાહેબ ફકત એક,
કે પરીન ને મેહરીનનો તું થજે આધાર,
સઘલાં તેમનાં દુઃખનું તું કરજે નિવાર !
(ઢીની) સલામ !

સલામ મુજ માહબુબ પરીન પાકજનદ,
સલામ બેહન મેહરીન તુંને નેકજનદ,
સલામ કલ દાર્તો ને દુસ્મનો સલામ,
સલામના છે મુંજના આ છેલ્લા કલામ !
સલામ મુજ ખેસીઆ-જુડી છે આ જેહાંન,
જુગારની સજામાં આપુંછ મારો જાનં !

{ કઠારી કાહદી પોતાનાં જીગરમાં મારવા કરેછે—એક ચિચ્ચારી
{ સખેત પરીન અને મેહરીન ધસી આવી અટકાવે છે.

“અબ તોર બાકે”—એ રાહ.

પરીન—અએ મોરા પ્યારા—સખર કર

વણ સમજણ તું જાનં^૧ જાનં નહીં લેવા દેવા—અએ.

પાપ અમાપ^૨ છે એ આપઘાતનું જાણ,

શાંન^૩ નહીં તજ દે તું અઝીઝ રે જેવા.—અએ.

મેહરીન—ફીરોઝ ખીરાદર ફીરોઝ, તારી તરફથી સેવદે એવી ઘાટકી
ચાલની કોણે વકી રાખી હતી? (રડેછે.)

ફીરોઝ—(રડતો) મારાં અઝીઝે, જે જલેમ દુઃખથી હું છુટવાને
ઉપાય લેતો હતો તે દુઃખ તમોએ આવીને યેવડું અને
ચોવડું વધારી આપ્યુંછે. અરે અરે, મારા જેવા એક નાલાયક
બેમરવરતને તમોએ મરવાજ દીધો હતો તો બેહતર થતે!
મેહરીન મારી બહાલી બેહન, તારી સમજવતો અને જોસભર
પ્યારની લડતોથી હું મારું પાપ નહીં. જોઈ શક્યો, તેથી
પસતાવાથી મારું જીગર ચાક થઈ જાયછે; પણ તે તારી નેકીની
નવાજેસમાં બહાલી બેહન તું એક નવો નેકજનદ ભરથાર
પામીછે, કે જે મારી તરફથી તને મલેલાં દુઃખની આગ ઘણી
હદ સુધી કમ કરી આપશે. ખુશરો જેવો ખાવંદ તુંને મલ્યો
તે મને મરતે દહાડે ઘણા સધીયારો છે, અને એક મોહરદાર
તરીકે તારી અને એક બેહન તરીકે મારી પાકજનદ પરીનની
મારાં સુવા બાદ તે બરદાસ્ત કરશે.

યરીન—(ઘણાંજ દુઃખથી) પણ નહીં, એ નહીં, અમો તુંને મરવા
દઈશું નહીં. (ધ્રુમ રડેછે—બાબક ઘણી ઉતાવળમાં આવેછે.)

“લે આએ હમ એ હાર” —એ રાહ.

બાબક—ખુશ ખબર હું લાચોછું—આજે, આજે!

હસ સાહેબ સુખ પાચો^૧ તું—ખુશીને કાજે.—ખુશ.

સુણીએ વધાઈ. જાઓ હરખાઈ,

ગાઓ હીતતાણાં ગીતો, ખુશ અવાજે!—ખુશ.

હસો હા-હા-હા!—બોલો વાહ-વાહ-વાહ!

હસાંન માંના તે સાહેબનું—કીરતી જેની ગાજે!—ખુશ.

(ધ્રુમ હસેછે.)

ફીરોઝ—(ઘણી ગમગીનીથી) અફસોસ, વીસવાસુ બાબક દીવાનો
થયોછ કે શુ? મારાં દુઃખની જન્મ છલાછલ ભરાઈ ચુકીછે
ત્યારે એને સુખનું હસવું કેમ આવતું હશે?

બાબક—નહીં મારા નામલા શેઠ હું દીવાનો થયો નથી, પણ હરખથી દીવાનો થાઉં તેમાં કાંઈ નવાઈ બી નથી. ખુશી થાઓ, સુખી થાઓ, અચ્ચે નેકનામો, આપણાં કુખનું હવે સેવટ આવ્યું છે. બાનું પરીન, તમારા પુજ્જેર્ગ કાકાજીનાં દારાબગરમાં હક થવાના સમાચાર આવ્યા છે, અને તેમની બેથુમાર દાલત અને માલ મોલકતનાં તમેને એકલાંને તે વારેસ ઠેઠાવી ગયો છે.

પરીન—યા યજ્ઞદાં! એ વધાઈ કોણ લાવ્યું ભલા બાબક?

બાબક—એક પેગામચી, અને તે સાંભલતાંજ મને તે જાતે આવી જાહેર કરવાને એવો હરખ થયો કે હું મારો બુઢાપો વીસરી જઈને નવેસર નવજનુવાન થયો, ને તે પેગામચીને લીંગી ટપકાવી ત્યાંજ અટકાવી હું હરખથી નાચતો કુદતો કુવામાં પડતો હયાં તે કેહેવા દાડતો આવ્યો. (હસેછે) હા-હા-હા !

શીરોઝ—ઓ કેરદગાર, તે મરનાર પુજ્જેર્ગનાં મોહતપર અમારે ગમ કરવો જોઈએ, પણ તેનાં મુવાથી અમો સુખી થઈએ છીએ, ને તે તેના લાયક દહાડે મુવોછે તે ઉપર આર અમો તારી હજરો મુકો ગુજરી કરીએ છીએ.

મેહરીન—(હસીને) બેરાદર, જો અમો વેળાસર નહીં આવી લાગતે તો આ વધાઈ છતાં અમો કેટલાં કંગાલ રહેતે !

શીરોઝ—આપઘાતનાં પાપથીબી તે સાહેબે મને સેહજમાંજ બચાવ્યો છે ; પણ વ્હાલી બેહન, કયાં છે-તારો ખાવીદ ખુશરો મારી આ ખુશીમાં લાગ લેવા કેમ જુઝર નથી ?

મેહરીન—મારા વ્હાલા ખુશરોને તો ગઈ રાતથી મેં જોયો નથી, અને તેથી હું અતી ઘણી ફીકરમંદ છું.

બાબક—બેફીકર રહો બાનું મેહરીન, હું હવણાં જઈને મારા શેઠનું કરજ અદા કરું છું, અને પછી એ અને હું સાથે મલી તુરત તમારા નેક કેરદાર ભરથારને જોઈ કાઢીશું. તે કેકે રોકાયલો હશે.

(જવા કરેઝે-કાઉસ કેટલાએક સીપાઇઓ સાથે બસી આવેછે.)

કાઉસ—બાંધો આ ખુશરોના ખુંતો નાપેકાર ફીરોઝને.

મેહરીન—ખુશરોનું ખુંત! આ ગજબ હું આ શું સાંભળું છું!

પરીન—અરે આએ શું નહીં ધારેલો નવો સેતમ!

૧ સીપાઈ—આએ ફીરોઝે પોતાના સગાનું ખુંત કીધું છે એવું એના પર તોહમત છે, અને આએ ગ્રહસ્થ બીજ સાક્ષીઓ સાથે તે નજરે જાયલું પુરવાર કરવા માંગે છે, માટે હાથથી લઈ જઈ આ કેદીને વધારે મજબુત બંદીખાનામાં એની તપાસ થાય ત્યાં વેર પુરવો પડશે. સીપાહો, બાંધો એ ખુંતીને.

ફીરોઝ—શું હું ખુંતી! અને તેબી ખુશરોનોજ! આ કારસતાની કુતરા, આ દાજખી દેવ, તુંને એક દાસ્ત તરીકે મેં આંધલો બની મારા પાસાંમાં સંપોવ્યા તે કરતાં એક ઝેરી સર્પને પાલ્યો હતો તો તેબી તારા જેવો દાજખી નીકલતો નહીં.

કાઉસ—(ધ્રુમ હસીને) હા-હા-હા! (સીપાહોને) કેમ જોયા શું કરો છ? વખત કેમ ખોવો છ? બાંધો એ મુજને.

(સીપાઈઓ બાંધવા માડે છે. પરીન અને મેહરીન રડીને કાલાવાલા કરે છે.)

“એજ બીડીયાં લે ગઈ” —એ રાહ.

પરીન-મેહરીન—નહી અમ વહાલાપે તમ સેતમ કરો, સેતમગરો!

ખાતરે ખુદા નહીં જફા કરો, જફાગરો!

સંગદીલ^૧ થાવો નહીં, કરમ કરો, સેતમગરો!—નહીં.

માગું, પાચે લાગું, જીલમાત હાથ નરમ કરો,

જરા ઠરો,^૨ શરમ કરો, ખુદા ઠરો, સેતમગરો!—નહીં.

બાબક—અરે અરે અફસોસ! નવાં સંકટોનું આએ કેવું નહીં ધારેલું સંકટામન! આ મુજ, તું જાણ કે અંતે તું ફાવવાનો તો નથી; તું હવાણાં ચાહે તેવો સેતમ વરસાવ, પણ કર ન જો અંતે પછવાડેજ છેજ.

ફીરોઝ—હીચકારા, મારા પર તે ખુનતું બોહતાંજુ મેલ્યું છે, પણ જો હવાણાં મારા હાથમાં એક શમસેર હતો તો મારા

જનના જોખમે પણ તું દોઝખીનો છવ લઈ હું આ જોહાંન
પવિત્ર કરી નાંખવા ચુકને નહીં.

કાઉસ—જા, ગમે તે બોલ. તારે મરતે દહાડે તુંને પેટભરતું બોલી
દેવાની મોજ કરાવામાં હું કરકસરચો થતો નથી. (ધ્રુમ હસેછે)
પણ સખર; (પરીનને બાબુએ) જોયો મારો ખાર? જોઈ તારી
તુંડાઈની સજા? હજીખી સમજ-હજીખી મારી મરજીને ફક્ત
એકજ વખત વસ થવા થા કબુલ-આપ વચન, ને તારો
ફીરોઝ આંખેજ ઘડીએ હોરમત વચ્ચે છુટો થશે.

(પરીન ગુસ્સામાં આવી-તમાચો મારેછે.)

કાઉસ—(ઘણાજ ગુસ્સાથી) સીપાઈઓ, કેમ ખોટો છે? હયાં મારા, પર
વેર લેવા હાથ ચાલાકી થવા માંડીછે, ને તમો હેમકો જોયા
કરોછો? લઈ ચાલો આંખે ઘડી આ ખુંનીને.

(ખુસરો હાજર થાયછે-મેહેરીન ખુશની ચીચ્યારી સમેત
તેના હાથમાં જપછે.)

ખુશરો—(પોકારથી) સખર કરો! કોણ નાપેકાર પોતાની દાજખી
જુખાંનથી મારું ખુંન પોકારવાને હાજર છે?

કાઉસ—(ઘણાજ ગભરાતથી) નખોદ, નખોદ, ત્યારે તો પેલા નાપેકાર
ખરજોરે દગો કીધોછે.

(નાહસવા કરેછે. ખુશરો ગબચીમાંથી પકડે છે.)

ખુશરો—કેમ અંચે મુજ? મારું ખુંન થયુછે કે? સીપાઈઓ, તમો
જુઓછો કે હું તો સજામત છું. આ ચંડાલે મારું ખુંન
કરાવા માગ્યું હતું, અને ખુંનના ખોટો આરોપ ખોટા
સાક્ષીઓ ઉભા કરી આંખે ભલા મદદ ફીરોઝપર ચોલવવા
માંગતો હતો.

કાઉસ—(ઘણા ગભરાતથી) ગણત છે, જુકું છે, બોલે બોલ ખોટું છે,
લુચ્છા, તારા સાક્ષી કોણ છે?

(ખરજોર નીકલી આવેછે.)

ખરજોર—હું છું ઠગારા લુચ્છા, આંખે ભણા આદમીને વફાદાર
અને સાચો સાક્ષી હું છું.

કાઉસ—(નાસીપાસીથી કપાલ કટી) હા કુત્રા, ત્યારે હવે મારું આવી બન્યું ખરું!

પુશરો—સીપાહો છોડો આ ફીરોઝને અને કેદ કરો આ નાપેકારને કે જે બળ લાવવાને મારા પાસ આ પાદસાહી પરવાંના મોજુદ છે. (દખડાવે છે.) નાપેકાર, તારા પરનું અમારું માંગતું લેહણું એટલેથોજ પુરું થયું નથી. હું તારું પાપ પકડવા તારો પુઠેજ હતો ને મારું કામ તમામ પાર કીધું છે. ફીરોઝપર તો તું ખોટાં ખુંનનો આરોપ મુકતો હતો પણ તારા પર હું ખરાં ખુંનની તકશીર સાબીત કરાવવા શક્તિવાન થયોછું. સાત વરસની વાત પર તારાં જુગારખાનાંમાં પેલા જવાન સેકારી તેહમારપનું ખુંન થયું હતું, જેનો ખુંનો આજવેર પકડાયો નથી, ને આસ્તવાર સાક્ષીથી હું તુંને તે ખુંની તરીકે આજે સાબીત કરી આપશ. છે તે પાપ નામુકર જવાની તું મુજમાં તાકાત?

કાઉસ—(ધુજને) દયા, દયા!

પુશરો—દયા! આ મુજ તુંને દયા શાંની ઘટે? તેં આ નાવારેસો પર કેટલી અને કેવી દયા બતાવી છે? (સીપાઇઓ બાંધેછે)

કાઉસ—બચ્ચીત, અરે બચ્ચીત, મને દયા ઘટતી નથી. ફીરોઝ હું તારો અપરાધી છું. ખાનું પરીન હું તારો તકસીરવાર છું. કુલે જગતની દયાને હું લાયક થયોછું. મારા પાપો ઘણાંછે, ખુદા મને માફ કરો! (થોડો વાર ચુપ થાયછે.) પાકબદ ખાનું, મેં તારી હોરમત લુટવાને કરવામાં કાંઈ બાકી નથી રાખી, પણ મેં જેમ મારાં પાપથી જગતને શરમાવી છે, તેમ તેં તારા ભરથાર તરફની વફાદારી ને ચકીનદારીથી જગતને ખરેખર શોભા આપીછે. આજવેર હું મારાં પાપો તરફ આંધલો હતો, પણ મારાં પાપની આખરી આવવે અચખુચ મારો આંખનો અંધકાર પરદો દુર થયોછે, અને મારાં પાપોની યાદથી હવે હું ધુજી છું. હું જીવવા નથી માંગતો. ફીરોઝ, પરીન, મેહરીન, પુશરો, બાબક, મને

તમારી પાક માંડીના સુખન સંભલાવી કાંઈક શાંતી સાથે તે કીરતારની પાક હંડુરમાં જવા દેવો.

કીરોઝ—ઓ માહ પુરા, તારાં પાપના ત્રાસથી તું ઉભોછે તે જમીન વટીક ગોયા ધુન્નેછે, પણ દયાનો આશીરવાદ ખુદાઈ છે, એટલે તે પાક ખુદાનાં અમો ખાકસારો દયાથી જુદાં નથી. જા, મારી તરફથી અને મારાં વહાલાંઓ તરફથી હું તને તારાં અમો તરફનાં પાપ માટે માફ કરું છું, અને તારે મરતે દહાડે ખુદા હવે તને માફ કરો !

કાઉસ—સુખી થાવો, સુખી થાવો ! પાપીઓની અરજ જો તે માહનામી સાહેબ સાંભળતો હોય તો તમો નેકજાદોને માટે તેના પાસ માંગી લીધેલી મારી સેવટની કુવા એજ છે કે તમો સુખી થાવો !

(સીપાઈઓ કાઉસને ઘસડી લઈ જાય છે.)

બાબક—યા ખુદા ! ખરેખર રે ખરેખર તારા બેદ ભરમો સમજવે કેવા બારીક અને ભારી છે.

પરીન—અરે હું સુખી છું કે દુઃખી ? હું જાણું છું કે ઉંઘાઉં છું ?

મેહુરીન—બેહન પરીન ખુશી થા, આપણાં દુઃખ વચ્ચે તે દાદગરે આપણી દાદ લીધીછે, ન પૈસાની રેલછેલ તથા પ્યારા કીરોઝ ના પ્યાર વચ્ચે આપણુ એક વાર પાછાં સુખી થઈ શક્યાં છીએ.

ખુશરો—ખરી વાત છે. કીરોઝના ખાછા મલેલા પ્યારનાં સુખમાં આપણું આગણું દુઃખ બેહસાબ બની ગયું છે.

કીરોઝ—હા મારાં અઝીઝા, તમારી અથાગ પાક મોહબતનાં નીરમલ નીરે મારાં જીગરમાંથી પાપનો સલો સદનતર ઘોઈ કાડ્યો છે, અને હવે હું પોકારું છું—બાંગે ખુશદ પોકારું છું, કે જે પોકારમાં તમ વહાલાંઓ તેમજ આખી જગતને એક મતે અને એક ઠાવે આમેજ થવા દેવો કે જીગર જીગર તારું સત્યાનાશ થાવો ! રાસ્તીના રાહતુમાહ તે

એકલો માહનામી સાહેબ છે, તેની દરગોહ હેસાંનનું સર
ઝેઠાવી હું કસમ લઉંછું કે જુગારનાં પાપમાં મારો હાથ
બોલી ફરી કદી હું તે અપવીત્ર કરશ નહીં. કસમ તમ
બહાલાંબોના કસમ તે કીરતારની કુલ પવીત્ર પેદાયશોનાં
અને છેલ્લે કસમ તે ખુદ સાહેબનાં પોતાનાં પવીત્ર નામના,
કે જુગારથી હું તોબાહ બોલુંછું, અને જુગાર હું ફરી
રમનાર નથી. મારાં અઝીઝો આપણા એ દુઃખરૂપો નાટકનો
હયાં છેડો આવેછે, તો સૌ હસી ખુશીથી ગાવો કે—

(સંધા ગાયછે)

“જો તું ખ્વારી ચાહે સારી”—એ રાહ.

સઘલાં—જેવું કરશે તેવું ભરશે એવો છે ખુદરતનો ખેલ,
જેવું માંગશે તેવું પામશે એવો છે જગતનો મેલ.
માગે આરૂં થાય ન સારૂં—જો હોય પાપમાં છકેલ,
લાગે જેવું વાગે તેવું—પામે જે પોતાની પેહલ.—જેવું.
કર ને જો હયાં—ન હોય પછી તો ત્યાં,
અહીં તહીં કયાં—મણી સજા જયાં,
તો ખાતરે ખુદા—ન કર તું ખતા,
થઈ બેગુમાં જેહાંનમાં, આ જાહેલ!—જેવું.

બાહર ખબરો.

“રીપન મ્યુઝીક કલબ.”

ઉપલી કલબનું મકાન ખાલી કરીને હાલ કોટમાં બાટયા બાગની સામે લઈ જવામાં આવેલું છે, જ્યાં શીડલ, એક્ટરડીયન, તાઉસ, સીતાર, તખલા, સારંગી ઇત્યાદી વાજીત્રો શીખવવામાં આવે છે.

શીખવવાનો વખત સાંજનાં પાંચ થી ૮ સુધી રાખવામાં આવ્યો છે. જે સાહેબોને દાખલ થવું હોય તેઓએ ઉપલાં મકાનમાં સેક્રેટરીને મળવું.

મુંબાઈ, તા. ૨૪મી }
નવેમ્બર ૧૯૧૬.

એદલજી નશરવાંનજી દુબાસ.

સેક્રેટરી, રીપન મ્યુઝીક કલબ.

છપાઈ બાહર પડશે.

“ફીડલ ગાઈડ”

યાને

“ફીડલ” વગાડવા શીક્ષકની મદદ વગર શીખાય એવી ઉચ્ચોગી નોટસની ચોપડી.

ખત્રાવનાર—નશરવાંનજી રૂશતમજી વાચ્છા.

એ ઉપરાંત એજ પુસ્તકમાં મી. બી. ન. કાબરાજીનો રચેલો ગાયલુ લુકત નાટક ૨ આંકી નામે “જુગાર!” આખો સમાવ્યો છે.

કીંમત—ફક્ત રૂ. ૧)

ગ્રાહકોએ નામો ખારસી બજાર જીટમાં ધી રિપોર્ટર્સ પ્રેસમાં નોંધાવવાં.

મી. બી. ન. કાબરાજી ફક્ત.

નીચલી ચોપડીઓ કોટમાં ફોર્ટ પ્રીટીંગ પ્રેસમાંથી તેમજ મી. કરાણીઓની છુક દીપોમાંથી મલશે:—

૧. “દેલજંગ દલેર” કીંમત રૂ. ૧
૨. “સિપાહ બરઆની સજ્જની” ” રૂ. ૧
૩. “ધીરજનું ધન” ” રૂ. ૧૧
૪. “કાચા કાનની ખરાબી”—નાટક ૨ આંકી ” રૂ. ૦૧

